

AKADEMİ MECMÛASI

A. Vahab Akbaş

Mehmet Aksoy

Sâmiha Ayverdi

Kemâl Batanay

Necat Birinci

Lâika Karabey

Orhan F. Köprülü

Muhiddin Serin

Mustafa Tahralı

Salih Tuğ.

Yıl : 9

Temmuz 1980

Sayı : 3

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 9

Temmuz 1980

Sayı : 3

Mecmûamızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Sahibi : Kubbealtı Cemiyeti adına İdâre Heyeti Başkanı : İlhan Ayverdi, Yazı İşleri Müdürü : Ayşe Özden

Fiâtı 50.— TL., yıllık abone bedeli 200. —TL. dir. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir : Her sayının ücreti, Avrupa için 18.— TL. Amerika için 30.— TL. dir. (Abonelerin, değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.) İlan ve reklâm, milli kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 3000, yarım sahife 1600 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, Nu. 81 İstanbul : P.K. 107 —
Bayazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı yer : BAHA MATBAASI

İÇİNDEKİLER

		Sahife
Beyaz At	Sâmiha Ayverdi	5
Rubâî	A. Vahab Akbaş	10
Hazreti Muhammedin Getirdiği Nizamlar	Prof. Dr. Salih Tuğ	11
Hicret	Mustafa Tahralı	27
Kemâl Batanay Jübilesi	Kubbealtı	33
Konserde Mahmut Okutan Tarafından Yapılan Konuşma		34
İstikâ-i Hayat	Kemâl Batanay	36
Hattat Kemâl Batanay	Muhiddin Serin	37
Gönlümü Hiciv	Kemâl Batanay	42
Kemâl Batanay	Mehmet Aksoy	43
Adsız Bir Gece	Lâika Karabey	51
Osmanlı Târîhi'nin Yabancı Kaynakları Bakımından Eşsiz Bir Kütüphâne : Auboyneau	Dr. Orhan F. Köprülü	53
Ahmet Mithat Efendi'nin Önemli Bir Romanı : Müşâhedât	Necat Birinci	63

BEYAZ AT

Sâmiha AYVERDİ

Belki elli belki yüz sene sonra târih, İkinci Cihan Harbi'ni de diğerleri gibi, teşrih masasına yatırıp her yanından alev fışkıran bu semender huylu ejderhaya vücud vermiş sebepleri arayıp, beşeriyetin gözü önüne serecektir.

Ne ki, târihi yazan el, toprağı, ırzı, nâmusu, îmânı ve istiklâli uğruna açılan cihadlarla, zümre ve şahıs menfaatlerinin, kinlerin ve türlü hayvânî ihtirasların birikmiş olduğu bir tortuyu karıştırırken «Ben, ben...» demekten kurtulamamış insanoğlunun, iktidar hırsı, buyruk ve saltanat şehveti uğruna göze aldığı vahşet ve gaddarlıklarını, o ırz ve îman uğruna girişilmiş ulvî cihadlardan ayırabilecek mi?

Hamuruna yalan, yapmacık ve riyânın bol bol karıştığı siyâsî güç, sırasında târih yazan kaleme bile dış geçirip istediğini söylettiği, istediğini gizlettiği az mı görülmüştür?

Ednâ ve süflî siperler arkasında gerçeklerin yüzünü saklamaya alışmış ikiyüzlü kalemlere, insan rûhunun cifeliğini yakalayıp parmak bastırmak ne de güç...

Hele, gerçek mârifeti «Vurdular kırdılar, yaktılar yıktılar. Şu kadar ölü, bu kadar yaralı» demekten ibâret sayanlar için bu ne müşkül hattâ ne mûhal!

Fertlerin ve cemiyetlerin düşman olarak sâdece karşılardakini görüp, kılına hatâ getirmekten çekindikleri kendi nefisleri düşmanını hiç mi hiç görmemeleri ise ne hazin.

Başlangıcı bir damla su, âkıbeti ise bir leş olan Âdemzâdenin «Ben» demekten kurtulması, eteklerine takılan benlik dikenlerini ayıklamasına bağlı... desek yanlış mı olur?

Bu kurtuluş ve bu hürriyete kavuşmaklık ise, ancak dünyâyı da ukbâyı da bir pula satmış kemâl erbâbının, o mânâ dünyâsının zirvelerinde dolaşanların kârı olsa gerek.

Târih gene kalemini yontuyor ve dökülen insan kanına batırarak bir şeyler yazmaya hazırlanıyordu.

1944 senesinin yazı da güzü de bitmiş, lâkin İkinci Cihan Harbi bitmemiş, kış ise, kaşlarını çatarak hışımla gelip çatmıştı.

Bir mevsim evvel kırlarda bayırlarda ellerini kollarını sallayarak dolaşanlar, artık sıcak odaların dört duvarı arasına çekilmiş bulunuyorlardı.

Beş yıldır dünyâyı saran kan ve ateş, yeryüzüne kıtlığın fermânını getirmiş, aç ve çıplak kalabalıklar bir lokma ekmeğin ardısıra koşar olmuşlardı. Gerçi savaş Türk topraklarına fiilen adımını atmamışsa da, barışın alışlagelmiş nîmetlerini, ülkeden alıp götürmekten de geri kalmamıştı...

Yıllardır genç ihtiyar, çoluk çocuk yarı aç yarı tok yaşama mücâdelesinde bulunuyordu. Ülkede ne yiyecek yemek, ne giyecek çul, çuval vardı. Kıt'adan kıt'aya kol atarak boğuşan bu gözü dönmüş dünyâ ortasında ise, Türk coğrafyası, sanki sularla çevrili bir adacık gibi yapayalnız bulunuyordu.

Ama asıl kötü olan, bu ıssız adadakilerin ellerinden alınan millî değerlerinin yokluğu, açlığı ve acısı ile kıvrınmaları idi. Öyleki, yerçekiminden kurtulup fezâ boşluklarına düşerek kaybolmuş cisimler misâli, Türk Milleti'nin bağrından sökülerek görünmezliklere atılan bu değerlerden mahrûmiyet ızdırâbı, kütleleri, o mânevî yalnızlık ve yoksulluk çilesinin girdâbına atmış bulunuyordu.

İnsanoğlu, karnı aç, sırtı çıplak olsa da dayanabilirdi. Ama ona, bedenî ve cismânî ihtiyaçlarından yoksun olmaktan çok fazla, rûhî ve derûnî nafakısından kesilmiş ve iç âleminin cıvılcıplak bırakılmış olması daha güç ve elim idi.

Kendini de, vatanını da vatandaşını da tanımayan iktidar sarhoşları, giriştikleri târih, dil, din ve topyekûn hikmet ve irfan kıyımının hem mes'ûlü, hem de Türk'ün haysiyet ve gurûruna yakışmayan kıymetler buhranının, dolayısıyla da âhlâk sefâletinin mes'ûlü idiler. Farkında olsalar da olmasalar da bu buydu.

Bu yüzden de mânâ keşkülü boş kalmış Türkoğlundan, artık ne o târihî civanmertliği ne de asırlar kaplamış olan şecaat ve fazileti beklenebilirdi. Türk'ün mertliğine hançer vuran nâmertler onun irfan ve iman hayâtını tuz buz etmekle, yalnız hâlin değil, gelecek zamanların da büyük tehlikelerini tezgâhlamakta bulunduklarının nasıl farkında olmazlardı?

Başlarına vurmuş bir iktidar hırsı ve büyüklük duygusu, gerçeklerle aralarına girmişti, böylece de içine gömüldükleri benlik sisi onları hakikatle yüzyüze gelmeye bırakmıyordu, hattâ güneşi çamurla sıvadıkları vehmine öylesine inanmış idiler ki, dört elle sarıldıkları bu günahlarını mârifet sayacak bir dalâletin azad kabûl etmez kulu, kölesi olmuş bulunuyorlardı.

Maamafih keyfi ve isâbetsiz devlet yasak ve baskılarıyla yaralı olan milletin elinde hâlâ bir şifâhî endâze vardı. Bununla idârecilerini ölçüp tartan Türkoğlunun, Allah'tan da kuldân da korkmayan bu mes'ûliyetsizler hakkında verdiği hüküm, ilerde târihin vereceği hükümden belki kat kat ağır bir «Hiyanet» damgasını taşımakta idi.

Karşımızda, iki ayrı bölümü iki ayrı kirâcı tarafından işgâl edilmekte olan küçük ve harap bir ev vardı. Henüz yıkıcı eline düşüp arsasının üstüne kat kat yükselen bir binâ da kurulmamıştı. Kirâcılar da mütevâzı ve yoksul kimselerdi. Akşamları başları önlerinde gelen babalar, kendilerine uzanan çocukların ellerine birşey veremiyorlardı.

Veremiyorlardı. Çünkü çarşıda pazarda alınıp verilecek ne tatlı ne tuzlu vardı. Bâri vesîka ile eve giren ekmek karın doyuracak miktar olsa idi.

Ağaçların yapraklarını yolup camlara yapıştıran yağmurla karışık rüzgârlı ve kaldırımların kenarlarından ince sellerin aktığı bir gün, tek atlı ve boş bir yük arabasını sürüklercesine çeken bir beyaz at, sâhibinden yediği insafsız kamçılara rağmen yürümemekte direniyordu.

Oldukça uzun bir çabalamadan sonra gayretlerinin boşa gittiğini anlayan arabacı, hayvanın yularını ve koşumlarını çıkarıp aldı ve atı da kaldırıma çekip yağmur altında bırakarak başını alıp gitti.

Vefâsız sâhibinin arkasından kımıldamadan bakan hayvancağız, az sonra kaldırıma yatmış bulunuyordu.

Soğuğa, yağmura ve fırtınaya rağmen, nankör ve kadirbilmez sâhibinin elinden kurtulmuş olduğu için belki de ilk defâ başı şu çamurlu kaldırımlar üstünde mesuttu.

Senelerdir yarı aç yarı tok, dayak yiye yiye çalışarak ekmek yedirdiği efendisi, kendisini terk edip arkasına dahî bakmadan nasıl da gitmişti.

Ama Türk'ün hikmet, irfan ve îman tarlasının yıllar yılıdır çoraklaştırılmış olmasına rağmen, bu kıraç alanda atadan dededen irfan mirası yemiş olanlarda eksik değildi. Hâlâ, Allah korkusunu Allah sevgisine çevirmiş olan bu müstesnâlara gelecek zamanların ümit ışığı denmez de ne denirdi?

Dil, din, târih, gelenek ve iftiharların insan idrâkinde bir terkip hâline gelmesinden fazilet, fedâkârlık, ferâgat, merhamet, şefkat ve diğerendişlik gibi filizler zaman zaman başkaldırabiliyordu.

İşte atının âkıbetini sezmiş olan arabacı, hasta ve emektar hayvancağızı kaderi ile başbaşa bırakarak gitmiş ise de, harap ve küçük evde barınanlardan bir genç kadın, sokağa fırlayarak hasta atın yardımına koşmuş bulunuyordu. İlk işi, başını çamurlar içine bırakarak yatan atın üstüne bir yorgan örtmek oldu, ikinci asil hareketi ise bir tas dolusu pirinci hayvanın yanına koymak olmuştı.

Muhakkak ki bu bir tas piring çocuklarının nafakası idi, kimbilir nice fedâkârlık pahasına elde etmiş olduğu, altın değerinden üst olan bu piring, kilerinin tek yedek zahîresi idi.

Beklemediği bu ikrâmı, yattığı yerden kabûl eden aç ve hasta at, belki birkaç dakika sonra ne sâhibinden dayak ne de bir merhametli kadının elinden yem yiyecekti.

Anlaşılan, şehir halkı gibi bu zavallı da öylesine aç olmalı idi ki, önüne konan pirinci yedikten sonra tekrar başını, çamurlu sulara bıraktı.

Beyaz at ölmüştü.

RUBÂÎ

Ey can, peteğim boş, ona bal istiyorum;
Solmuş, kurumuş bahçeme dal istiyorum;
Yalnız beni candan sevecek bir cânân;
Ben yoksa ne servet, ne de mal istiyorum.

A. Vahab AKBAŞ

HAZRETİ MUHAMMED'İN GETİRDİĞİ NİZAMLAR

Prof. Dr. Salih TUĞ

Muhterem dinleyicilerim, sayın dâvetliler, sevgili öğrenciler!

Kubbealtı Cemiyeti'nin nâzik dâveti üzerine, sizler huzûrunda Hz. Peygamberin örnek taraflarıyla ilgili bir konuşma yapmam benden istenmişti. İslâm'ın yüceliğini size anlatmaya hiç lüzûm yok. Bu yüce dîni getiren Resûl'ün bir konferans çerçevesi içinde örnek taraflarını alıp, sizlere yorumlayabilmemnin imkânsızlığını itirâf etmek mecbûriyetindeyim. Ancak bir şeyin tamâmı alınıp gösterilemiyorsa, bu, onun bir kısmının alınıp gösterilememesi demek değildir. Bilgimizin varabildiği nisbette, O'nun bilhassa sosyal hayat konusunda getirip bize bıraktığı emânetin bâzı kısımlarını size göstermek niyetindeyim. Başarı Allah'dandır.

Bildiğiniz gibi insan, ruh ve bedenden müteşekkildir. Yani varlığı icâbı bir maddî zemin üzerinde yaşar ve bu maddi zemin üzerinde bulunan insan, bir de rûhî yapıya sâhip kılınmıştır. İnsanın maddî âlemiyle, mânevî âleminin belli bir denge içinde bulunması zarûreti vardır. Bu zarûret iki şeyin birbiri içinde bulunmasıyla izâh edilir. İnsan, madde içinde yaşayan mânevî bir varlıktır; maddeden sıyrılmaz, rûhânî yapısını ne kadar inkâr etse ondan kurtulup çıkamaz. İslâm, işte bu iki âlemi içine toplamış, ikisini kucaklamış bir hayat yoludur, bir hayat anlayışıdır, bir kâinat yorumudur.

İslâm yalnız inançları değil, maddî mânâda olmak üzere hiç şüphesiz sosyal hareket kâidelerini de ihtivâ etmektedir. Bunlara dâir emirler de taşır. Bununla da kalmaz koyduğu kâidelerin en güzel bir biçimde tatbik edilmesi ve işlemesiyle de bizzat meşgûl olup, bunlarla ilgili tedbirleri alır. Bu tedbirler de kendi içinde getirilmiş bir kâideler manzûmesi hâlinde, kâideler zinciri teşkil eder.

Bilindiği üzere İslâm, bu dünyâ hayâtına bir gâye olarak bakmaz. Kur'an-ı Kerim'de yer alan bir âyetin meâlinde de görüldüğü gibi, bu dinin parolası: «**Bu dünyâda en iyi olan ve Âhiret hayâtında da en iyi olanın peşinde koşmak**»tır. Bu yol gerçek olarak gösterilmiş, izâh edilmiştir; parola budur. İslâm, sâdece iyiyi mükâfatlandırmakla kalmaz, kötünün de peşine düşer ve onu ortadan kaldırmak için gayret gösterir. Bu mânâda kötüyü mahkûm eder ve bu yolda hem maddî hem mânevî müeyyideler getirir. Bu prensipler çerçevesinde, belli bir tedbirler manzûmesi içindedir ki bunun sonunda, şâyet bir müslüman ıssız bir adada bile olsa namazını dosdoğru kılar. Hangi toplum içinde yaşarsa yaşasın biriktirdiği servetinin miktârını yalnız kendi bilse bile, gelen vergi memûruna hesaplarını bizzat yapıp, gönüllü olarak kendi eliyle zekât ver-gisini teslim eder.

Allâh'ın Rahman ve Rahim sıfatlarının bir sonucu da, insanlara zaman zaman bir takım yol göstericilerin, bir takım Resûllerin gönderilmesidir. Târihe baktığımızda birçok Resûlün gelip geçtiğini görmekteyiz. Gelen bu Peygamberler, başta Tevhit inancı, yâni Allâh'ın birliği ve şirkten çekinmek, kaçınmak, putlardan arınmak, dünyâyı maddeden ibâret sanmamak ve bunun yanında bir de cemiyet nizâmı, bir kâideler manzûmesi getirmişlerdir. Yâni hem maddî hem mânevî ihtiyaçlarla ilgili kâideler getirmişlerdir.

Peygamberler târihine baktığımızda bu Resûllerin bir kısmında Tevhit inancının tebliği vazifesinin ağır bastığını, bir kısmında da Tevhit inancıyla berâber, dünyâ hayâtını nizamlama husûsunda alınmış tedbirlerin ağır bastığını görmekteyiz. Bu Peygamberler târihte Devlet idâre etmişler, ordulara kumandanlık yapmışlar, savaşırlara girip çıkmışlardır. Bu arada Allâh'ın emirlerini vahye dayanmak sûretiyle yine kendi etraf-

larındaki inanmış kimselere tevdi edip, bunun mücâdelesini vermişlerdir. Bu Peygamberler zinciri içinde en sonuncusu, dünyâ ve Âhiretle ilgili emirlerin belli bir muvâzene içinde ele alındığı bir Resûl olmak üzere en son Peygamberdir. Yâni Allâh'ın Tevhit inancını en yukarıda tutup esas gâye bu olmakla berâber, bunun gerçekten yaşanmasını temin edici mâhiyette dünyâ hayâtına da nüfûz eden kâideler getirmiştir.

Gerçekten de Resûlullah Muhammed Mustafâ, Ordu kumandanlığı yapmış, kılıç kuşanmış ve harbe girip savaş meydanında yaralanmıştır. Ancak O'nun gâyesi sırf bir savaş kazanmak değil, dinin tebliği istikâmetinde sâdece bir faâliyet göstermekten ibâret olmuştur. Böyle olmasaydı, Allâh'ın sevgili Resûlü, etrâfındakiler kendisine yalvardıklarında yâni «Şu gelen düşmanın kahrolması, mahvolması için Allâh'a yalvar; duâ'n kabûl olunur ve biz de onların şerrinden kurtuluruz» meâlindeki sözlerine rağmen O, Medîne'ye hücum eden mütecâviz düşmanın mahvolması için değil, ıslâhı için duâ etmiştir. Gâyesi dünyâ olsaydı, onların mahvına duâ ederdi, hiç şüphesiz. Böylece O'nun faâliyet sâhası (âilesi içinde, cemiyet içinde cemiyetler arası faâliyetlerde ve hattâ Allah'la kendi arasındaki münâsebetlerde), bizler için bir muvâzene olanı, bir iyi örnek olma vasfındadır ki, Kur'an-ı Kerim : **«O'nun hayâtında sizler için en iyi bir örnek vardır»** buyurmuştur. Âyetle «Usve hasene» olarak geçer (Usve : örnek, Hasene : güzel, en iyi demektir). İşte Resûlullâh'ın örnek sünnetini, örnek hareketlerini tâkib edebilmek için O'nun hayâtına bakmaktan başka yol yoktur. O'nun hayâtını çok yakından tâkib eden bir kişi, hangi noktalarda insanlara örneklik edebildiğini, gâyet rahatlıkla ve kolaylıkla görür. Tabii bunun kaynakları bellidir. Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere Sıyer kitaplarında O'nun hayâtının ne şekilde cereyân ettiğini, hangi hareket, söz ve jestlerle bize örneklik ettiğini yakından görebilmekteyiz.

Dediğim gibi İslâm'ın hayat anlayışı, bedenle ruh arasında bir denge, bir berâberlik vücûda getirmek olduğundan, «din» ile «siyâset», «câmi» ile «kışla» arasında pek sıkı bir alâkanın kurulmuş olması tabii karşılanmalıdır. Sosyal anlayışıyla İslâm, toplumu yâni cemâati sever. Cemiyet hayâtını tercih eder. Yalnızlığı ve sırf ferdî hayâtı reddeder. Bu mânâda diğer dinlerden

ayrılmaktadır. Egoizme ise aslâ yer vermemiştir. Namazda herkes yüzünü Kâbe'ye döndürür. Dünyânın her yerinde aynı anda oruç tutulur. Kâbe Haccı için kadın, erkek herkes aynı mevsimde yollara dökülür. Bu topluluk hareketleri yoluyla İslâm, sâdece ferdin tekâmülünü değil, fakat bütün fertleri bir tek bütün olan İslâm topluluğu içinde örmek sûretiyle, cemi-yetleri belli bir nizâma sokar. Bir tek Devlet Başkanı, kendi deyimiyle Halife, dünyâdaki bütün müslümanlardan bîat yâni itâat ve sadâkat yemini alır. Bunun târihte her İslâm ülkesinde böyle cereyân ettiği açıkça görülmektedir.

İslâm'ın pratik alanlardaki etkili esasları arasında hem ruh hem de beden diğer bir ifâdeyle hem madde hem de mânâ âlemini belli bir muvâzene dâhilinde dirlik ve düzene ulaştırma prensibi de bulunmaktadır. Bu iki âlemden biri, diğeri karşı-sında kâideten hor görülmez. İslâm Peygamberi etrâfındakilerin ister rûhî - mânevî, ister maddî - bedenî alanda tekâmül etmeleri için ayrı ayrı tedbirler almış ve her iki sâhânın ihtiyaçlarını karşılayan muvâzeneli esaslar getirmiştir.

Konuşmamızın dar çerçevesi dâhilinde her müminin yerine getirmekle mükellef olduğu Namaz, Oruç, Hac gibi ibâdetle ilgili vecibelerin tafsîlâtından bahsedecek değilim. Pek tabîî bunlar gerek ferdi hayatta ve gerekse içtimâî hayatta insanın iyi nizamlara sâhip olma alışkanlığını ve imkânlarını getiren müstakil disiplinlerdir. İslâm kültürüyle ilgili elemanter bilgiler veren çeşitli eserlerde bunların ayrıntılarına inilmiş ve nasıl olupta bunların ferde bir iç ve bir dış nizam sağladığı açıkça gösterilmiştir. Köyden kente bütün toplumlarda insanların günde beş vakit bir araya gelip dağılmaları, işine gücüne gitmeleri, son vakit namazından sonra âdetâ hep birlikte uykuya, istirahat etmeleri, sabahleyin erkenden tekrar aynı düzenin devamlı bir şekilde işleyişini bir tahayyül ediniz!

Hac ibâdeti de böyledir. Dünyânın her bir köşesinde müslümanlar, aylarca önceden hazırlığa kalkarlar, belli bir nizâma girmeğe başlarlar, bu nizam Hac mevsimi yaklaştıkça kesâfet, yoğunluk peydâ eder. Nihâyet Hac'ın icrâsında görülen nizâmı ve o nizâmın insanın rûhî ve mânevî alanda kalkınmasıyla ilgili vasıflarını takdirlerinize bırakıyorum. Hac yoluna düşen kimseler, belli yerleri sâdece bir ziyâret etmekle

iktifâ etmezler. Bildiğiniz gibi döndüklerinde Hadislerde de işâret edildiği gibi, «analarından doğmuşcasına günahsız» hâle dönüşürler. Bunu, «biat» dediğimiz Hâcerü'l-Esvedin önünde durup, onu öptükten sonra yedi tavaf yapmak ve bu yedi tavaftan sonra geçmiş günahlarına tövbe edip, emirlerine bundan böyleki hayâtında tamâmen itâat edeceğine ve bunlardan kat'iyyen ayrılmayacağına dâir bir nevî yemin etmesi ile gerçekleştirir (Biat, bir nevî yemindir). Allâh'ın huzûrunda ve Beytullâh'ın önünde (Beytullah : Allâh'ın Evi, Sarayı) tövbe edip yemin etmesi ve ayrıca bu kâideler nizâmını koruyacağını Beyt'in etrâfında koşar adımlarla dolaşıp büsbütün belirgin bir hâle getirmesi (tavâf) işte bu, biraz önce söylediğim «yeniden doğmuşcasına günahsız bir hâle gelmesini» kendisine temin eden nizamlayıcı hareketlerdir. Allah, onun bu tövbesini ve yeminini (biatını) kabûl ederse tabîi...

Bu gibi farz olan ibâdetler dışında rûhî, mânevî gelişmeyle ilgili olarak Kur'anda işâret edümiş öyle yollar vardır ki, bunlarla Allâh'a yaklaşıma imkânı da açılmış olur. Âyetler arasında bunların önemine yer yer atıflar vardır. Ve bunlar, umûmiyetle bildiğimiz kelimeler olan «zikr», «tesbih» terimlerinin işâret ettiği çerçeve dâhilinde gerek cemâat ve gerekse ferden ifâ edilirler. Sonradan tarikatler adıyla anılan bu dînî içtimâî müessesenin, sırf bedeninin geliştirilmesi ve cemiyetin maddî akışı içinde ferde maddeten yön ve nizam vermek isteyen bugünün spor kulüpleriyle karşılaştırılması yapılabilir. Belki bu tarikatler yoluyla ferdî, rûhânî âlemde nizâma sokmak, mânevî gelişmesini temin etmek istemek, madde âleminde uzak bir hayâta çekmek gibi bir gâye düşünülebilir. Gerçekte ise mânevî âlemleri, yapıları nizamlanan insanlar, dünyâda da nizam içinde hareket etmek fırsatını bulabilirler. Spor kulüpleri ise, ferde maddî âlemde bir nizâm temin etmek, sırf bedeni nizamlamak sûretiyle, kendi disiplinleri icâbı, sonunda mânevî âlemde bir nizam temin etmek isterler. Stadyomlardan kulaklarımızı akseden seslerle tarikatlerdeki zikir seslerini yanyana getirerek, bu karşılaştırmadan çıkarılabilecek sonuçları sizlerin takdirlerine bırakıyorum.

İslâmın ilk günlerinden itibâren ortaya çıkmaya başlayan bu tarikat müessesesi, Hz. Peygamberden itibâren çeşitli sil-

sileler tâkib ederek, belli liderlerin himâyesinde günümüze kadar yaşayagelmışlerdir. İnsanları muayyen bir kardeşlik havası içine sokan, cemâat hâlinde Allah yolunda mesâfe katetme gâyesi güden bu disiplin kolları, muayyen liderlik silsilelerini tâkiben, Hz. Peygamberden bilvâsıta yetki almış ve kendi terimiyle Ebdâl (Abdâl), Evtâd, Nucebâ, Halife, Aktâb gibi adlar taşıyan başkanların himâyesinde faâliyet gösteren rûhî-mânevî nizam muhitleridir. Resûlullah'dan gelen ve O'nun tavsiye ettiği muhtelif disiplin ve ruh terbiyesi usûllerine sâhip muhtelif tarikatlar, belli bir hiyerarşi içinde, insanlara mânevî alanda muayyen bir olgunluk yolu açma imkânına sâhib olabilmektedirler.

Muhtelif tarikat silsileleri vardır. Bunlarda görüldüğü gibi, Hz. Peygamberden sonraki ilk halkayı teşkil eden sahâbe için yetişme muhîti Medîne'dir; özellikle burada tesis edilen ilk câmide kurulan Suffa'dır. Burada genç, ihtiyâr sayıları bir ara dört yüze kadar varan sahâbe, ya Hz. Peygamber eliyle doğrudan doğruya ya da vekâlet verdiği yetişmiş bir kimse tarafından rûhî-mânevî alanda disipline sokulmaya çalışılmıştır. Farz olan günlük ibâdetler ve ilim tahsil etmekten ayrı, bu tarikat-ı Muhammediye yolcuları muayyen bir disiplin altında nefislerine hâkimiyet ve rûhen mükemmelleşmek için çeşitli usûllere tâbî tutularak yetiştirilirlerdi. Rûhî-mânevî hayâtın gerçeklik ve önemine inanmış bu talebeler, Suffa'da gece namazı kırlarlar, gündüz oruç tutarlar ve diğer muhtelif zühd ve takvâ icaplarını yerine getirirlerdi. Hattâ nakledildiğine göre, herbiri kendi tabiat ve eğilimine göre değişmek üzere, bâzıları dünyâ ile ilgili bir tek kelime ağzına almaz, diğer bâzıları da dünyâ malı sâhibi olmak istemez, bir kısmı aslâ gülmez ve diğer bir kısmı da aslâ her zaman gözü yaşlı ağlardı. Bir diğer terimle ifâde etmek istenirse bu, riyâzet, çile hayatı diye izâh edilen disiplinlere benzemektedir. Yetiştirdiği kadar bizzat kendisi, aksi hâlde yerine bıraktığı seçkin sahâbe tarafından bu müslümanlar eğitilip yetiştirilirlerdi. Bu tip disiplin ve rûhî-mânevî alandaki nizam talebeleri Medîne'ye vukû bulan hicretlerden sonra sayıları o kadar arttı ki kısa bir müddet sonra Medîne'de yetkili öğreticiler nezâretinde dokuz kadar yetişme muhîti tesis edildi. Medîne'nin bizzat içinde Mescid-i Nebî'den ayrı,

dokuz ayrı mahallede inşâ edilen mescidler çerçevesinde dokuz ayrı disiplin muhiti, rûhî - mânevî alanda yetişme ocağı tesis edildi. Pek tabiidir ki İslâm hâkimiyeti Hicaz dışına taşıp yayıldığında bu yeni muhitlerin de yetkililer nezâretinde ve başkanlığında çalıştığı ve burada seçkin müslümanların yetiştiği muhakkaktır. İşte buradan yetişenler, Fethedilen yeni topraklarda tebliğ vazifesini yerine getirmesini bilebilmişlerdir. Önce İslâmı kendileri yaşamışlar ve yaşadıkları bu imânî yeni müslümanlara, yeni adaylara en iyi bir şekilde takdim edip, tebliğ edebilme imkânı bulabilmişlerdir. Rûhî tâlim ve terbiyede itidâl ve dengeyi de elden bırakmamayı telkin eden Hz. Peygamberin şu sözleri ve hareketindeki mânâ ne kadar derindir :

Bir gün Suffa'ya girdiğinde, yetişmekte olan bir kısım topluluk farz dışındaki nâfile ibâdetlerle meşgûl, bir başka sahâbî topluluk ise ilim öğrenmekle uğraşmaktaydı. Kur'an ezberlemek, belki hadis çalışmak, belki yazı tâlim etmek gibi ilim yoluyla meşgûldüler. Bu durumu görünce şöyle buyurmuşlardır: «Muhakkak her iki topluluk da iyi bir şey yapıyor; şu kadarı var ki Allah'dan ibâdet yoluyla bir şey duâ eden kimselerin bu talep ve isteklerini yerine getirmek tamâmen Allâh'a âittir. Bu Allâh'ın meşîyyetindendir. O'nun irâde ve arzûsuna tâbîdir. Hâlbuki diğerleri, diğer gurup sahâbe, ilim sâhibi oluyor ve cehâleti kovuyorlar. Bana gelince; ben, Allah tarafından bir muallim (öğretmen) olarak gönderildim.» Bunu söylemesi üzerine Cenâb-ı Resûl, ilimle meşgûl olan zümrenin içine girip oturmuştur. Ayrıca muvâzeneli ruh nizâmı için şu sözüyle de bize doğru yolu göstermiştir: «Şeytana karşı bir âlim, bin zâhitten daha dayanıklıdır.»

Hız. Peygamberin din ve dünyâ kendisinde birleştirilmiş Resûller zümresinde olmasına muvâzî olarak, O, sağlığında memleketin muhtelif bölgelerine göndermiş olduğu temsilcilerini bir yandan din tebliği diğer yandan hukûkî, siyâsî nizâmın temîn edilmesi işiyle vazîfelendirmiştir. Bu mahallî idârecilerin gösterdikleri muvaffakiyeti ruh ve maddeden vücûda gelmiş insan tabîatine bu ikisinden birini diğerine tercih etmeksizin hitâb etmelerine bağlanabilir. Bildiğiniz gibi O'nun göstermiş olduğu idâreciler hem Kur'an ilimlerinde hem kendisinin tebliğ buyurduğu İslâm'ın ne olduğuna dâir bilgilerde

yetişmiş kimselerdi. Sâdece idârî başarı, idârecilikte vaktiyle denenmiş kimseler olarak başarılı bulunmaları, bu gibi idârecilik vazîfelerine getirilmeleri için yegâne sebebi teşkil etmemiştir. Eyâletlere gönderilen bu vazîfeliler, bulundukları yerlerde tıpkı Medîne'de olduğu gibi açılan muhitlerde hem bir «mualim» hem de «idâreci» olarak çalışmışlardır. Onların verdikleri ilim Hz. Peygamberden aldıkları ilmin tâ kendisiydi. Yâni bunlar hem mânevî liderler olmuşlar ve hem de maddî alanda dünyevî liderler olmuşlardır. Hattâ rahatlıkla düşünebiliriz ki, Hicaz'dan hareketle kendileri için yabancı olan ülkelerde bu idârecilerin gösterdikleri başarı, bu çift yetki ve fonksiyonla çalışmış olmalarına bağlanabilir. İnsan tabiatı mâdemki maddî-mânevî olmak üzere birleşik bir yapıya sâhiptir, o hâlde bu iki yönden insanı sürükleyen idâreci, mutlakâ başarıya ulaşabilecektir. Bu idârecilerin ilk ve sonraki devirlerde göstermiş olduğu başarılar, O'nun mânevî alanda olduğu kadar maddî alanda almış olduğu nizamlayıcı tedbirlerle îzâh edilebilir.

Resûlullah, insan bedeninin sağlığıyla ilgili tedbirler de almıştır ki bunların teşkil ettiği kâideler manzûmesine «tıbbu'n-nebi» (Peygamber tıbbı) denildiğini bilirsiniz. Fertler arasında cemiyette çıkan ihtilâfların halli için bir takım tedbirler getirmiştir ki, bu da «hukûkî nizâmı» teşkil eder. İslâm hukûku, bildiğiniz gibi hukûkun o gün bilinen bütün dallarında işlenmiş bir nizâm olarak daha sonraki nesillerde, fertler arasında çıkan ihtilâfları çözmek, bir nizâma, bir hukûkî netîceye bağlamak husûsunda başarılı olmuştur.

Bu gün de böyledir; neredeyse nüfûs sayısı milyara varan İslâm âleminde aynı hukûkî nizâm, âileden tutun beynelmilel münâsebetlere kadar, nizamlayıcı kâideleri yaşıyor vaziyette tutmaktadır. Bu hukuk ister sulh zamânı olsun, ister harp zamânı olsun devletler arasında lâzım gelen kâideleri getirir koyar. Fıkhnın bir dalı da devletler hukûkudur. Devletler hukûku, bildiğiniz gibi hem harp hukûku ve hem sulh hukûkunu içine alır. İşte İslâm, sâdece fertler arasında değil, cemiyetler arasında da nizamlayıcı kâideler getiren bir hukuk nizâmına sâhiptir. Bu hukuk nizâmında İslâm'ın siyâsî yapısı içinde yâni Devlet yapısı içinde, Müslümanlar yaşadığı kadar Gayr-ı müslimler de yaşar. Bunlar Ehl-i Kitap zümresidir. Bilindiği gibi bu Ehl-i

Kitap, ferdi ve içtimâî alanda kendi cemâatleriyle ilgili bir takım hukûkî ve siyâsî garantilere sâhip kılınmışlardır. Hattâ sosyal garantilere sâhip kılınmışlardır ki böylece onlar dillerini, dinlerini, hukuklarını muhâfaza edebilirler. Daha birçok hukuk alanında kendi nizamlarına tâbî olarak ve fakat siyâsî alanda İslâm'a tâbî olarak mevcûdiyetlerini devâm ettirebilirler. Resûlullah bu konuda, yâni müslüman olmayan Ehl-i Kitap zümreye büyük bir önem vermiştir. O'nun vefâtı esnâsında tekrarladığı kelimelerden biri de «zimmeti! zimmeti!» şeklindeki sözleridir. Bu, «Benim himâyem altında bulunan Ehl-i Kitap zümresine dikkat edin! Yâni onların haklarına hukûkuna riâyet ediniz, benden sonra onlara zulmetmeyiniz!» meâlindeki buyruktur. İşte misâl kabilinden size saydığım bu maddî alandaki nizamlar, İslâm dîninin ana yapısı itibâriyle aslâ nihâî gâye olamazlar. Sâdece dünyâ hayâtını nizamlamak, müreffeh bir hâle getirmek İslâm'ın tek başına gâyesi olamaz. Bütün bu nizamlardan maksat insanı belli bir hayâta doğru hazırlamaktır ki, bu, Âhiret hayâtıdır. Ebedî olan Âhiret hayâtına gidişte İslâm, maddî alanda insanı nizâm altına sokmak gâyesini gütmektedir. Bir insan ömrü için fânî olan şu dünyâ hayâtı ise, insanlar için Âhirete bir merdiven vazîfesi görecektir. İyi nizamlanmış bir ferdi ve içtimâî dünyâ hayâtı ise, Âhiret hayâtının temînâtı olacaktır. Allah huzûrunda, «hesâbının sorulacağı bir insan hakkı üzerinde olmaksızın» ulaşmaya vesile teşkil edecektir. İnsanlar arası münâsebetlerde âdil olarak nasıl davranılacağını bilen ve bildiğini gerçekleştirebilen bir Müslümanın muhakkak ki Allâh'a veremeyeceği bir hesâbı olamaz; Huzurda o, berâat edecektir. İşte bir yandan Hukûkul-lâh'a yâni rûhî-mânevî hayâta, diğer yandan da insanların hukûkuna cismânî-maddî hayâta verilen bu önem ve bunlar arasında kurulması istenen dengeli bir tatbikat, Resûlullâh'ın yeryüzünde gerçekleştirmekle vazîfelendirdiği nizâmın birbirinden ayrılmaz kendilerinden vazgeçilmez iki yüzünü teşkil eder.

Resûlullâh'ın bize bıraktığı örnek teşkil eden nizamlayıcı hareketlerinden biri de, bir Şehir-Devleti teşkilî husûsunda Medîne'de almış olduğu bâzı tedbirlerdir. Bildiğiniz gibi Resûlullah Mekke'de siyâsî bir otoriteye sâhip değildi. Sâhib olduğu

otorite, sâdece dinî mâhiyetтейdi ve mevcut müşrik siyâsi otoritenin içinde bilhassa başta Tevhid akîdesi olmak üzere Gayr-ı müslim, yâni Müşrik siyâsi otoritelerin emir ve tatbikatlarına tâbî olmama husûsundaki direnişlerinden başka hiçbir konuda onlarla ihtilâf hâlinde değillerdi ve böylesine bir siyâsi nizam içinde Müslümanlar, bir cemâat hâlinde yaşamaktaydılar. Kendileri siyâsi bir otorite iddiâsı da yürütmemişlerdir. Ancak Medîne'ye Hicretten sonra durum değişmiş görünmektedir. Hz. Peygamberi, daha Hicretten evvel üç yıl boyunca müşrik Hac mevsimi esnâsında Medîne'ye dâvet eden bir zümre Medîne'de teşekkül etmiştir. Bildiğiniz gibi daha sonraları «Ensâr» adı verilen bir zümre insan, üç yıl boyunca Mekke'nin dışında Akabe mevkiinde kendisiyle yaptıkları mülâkatlarla O'na tâbî olacaklarını açıklamışlar ve kendi şehirlerine Medîne'ye hicret etmesini ısrarla O'ndan istemişlerdir. Nihâyet üçüncü Akabe buluşmasından sonra bildiğiniz hâdiseler arasında Resûlullah Medîne'ye Hicrete karar vermiştir. Ancak bu Hicret, kendi cemâatini Mekke'de yüzüstü terketmek şeklinde tecelli etmemiştir. Medînelilerle yapmış olduğu Hicret anlaşmasından sonradır ki kendi önünden bütün müslümanları Medîne'ye doğru yola çıkarmış ve iki ay kadar süren bu Hicret harekâtının akabinde, son müslüman olarak (bâzı işler için Hz. Ali de dâhil istisnâen bâzılarını bıraktığını biliyoruz) Mekke'yi terk etmiştir. Bu terkediş, bir kaptanın gemisini son olarak terketme asâletiyle mukâyese edilebilir. O, gördüğü tazyikler üzerine nefsânî davranıp tek başına çıkıp gidebilirdi. Kendisine tâbî olan insanları bir Resûl'e yaraşır biçimde emniyet altına aldıktan sonradır ki, son fert olarak Medîne'ye Hicret etmiştir. Medîne'ye Hicretinden sonra ilk yıl yaptığı şeylerden başta gelen biri, mânevî alandaki nizamlayıcı tedbirlerin yanbaşında maddî alanda siyâsi bir otorite kurma şeklinde şehir ahâlisini teşkilâtlandırmaya doğru yönelmesidir. Bu siyâsi teşkilâtlandırma sâdece müslümanlarla ilgili bir konu olmamıştır. Bunu Müslümanlar ve Gayr-ı Müslimler için olmak üzere gerçekleştirmiştir. Gayr-ı Müslim tarafda en büyük kitleyi Ehl-i Kitap bir zümre olan Yahudiler teşkil etmekteydi. Yahudilerden gayri Medîne'de çok sayıda müşrikler de yaşamaktaydı; hattâ bâzı Hıristiyanlardan da bahsedilir. İşte bütün

bu kabîle ve insan topluluklarını kendi cemâatleri içine alan Müslümanlar, Yahudi, Müşrik ve Hristiyanlar olmak üzere Medîne câmiasını, bütün bu inanış mensuplarını bir araya getirmek sûretiyle, vâdettiği Medîne Şehir-Devleti anayasası etrâfında toplayabilmiştir. Bu anayasa bugün, kırk yedi madde hâlinde neşredilmiş bulunmaktadır. Bu, onun bir İslâmî anayasa tatbikâtıdır. Bu, o devirde o şehirin o günkü siyâsî - içtimâî mes'elelerini hâletmek ve bir içtimâî nizam vasfı ortaya koymak üzere bir anayasa tatbikâtıdır. Bunu söylerken «İslâm anayasası budur, bunun dışında bir metin söz konusu edilemez» demek istemiyorum. O, bu konuda da böylece en iyi örnek olduğunu göstermiştir. Yâni belli bir siyâsî câmianın bir cemiyet nizâmının başına getirilmiş olmakla berâber, kendi söylediğini daha sonra tek taraflı bir irâde ve takdir ile değiştirebilen mutlak bir otorite olmaktan kendisini çıkarmış, evvelden belli kâidelere tâbî bir Devlet Başkanlığı statüsü getirmiştir. Bu, yürürlüğe konan yazılı anayasaya bağlı siyâsî bir nizamdır. Evvelden belli yazılı kâidelere göre bir câmiayı yönetme sünnetidir, tatbikâtıdır. Böylece O, âmme hukûku alanında «Usve hasene» olduğunu bize ispât etmiş bulunmaktadır.

Cemiyet nizamlayıcısı sıfatıyla O, daha Hicretten evvel de bir takım tedbirler almasını bilebilen bir Resûl idi. Az önce dediğim gibi Akabe biâtları, üç ayrı senede gerçekleştirilmiş ve Medîne'de (Yesrib'de) İslâm'a geçen ve sonradan «Ensâr» dediğimiz kimselerin bir cemâat hâlinde teşekkülüne doğru atılmış adımlardır. Ve bu üç senede atılan adımların neticesidir ki Medîne'de teşekkül eden Müslümanlar zümresinin kendi aralarındaki mes'elelerini nizamlayabilmek üzere Mekke'den muallim göndermiş ve bu cemâat mensupları arasında nizâmı temin edici «Nakîb» dediğimiz Başkanlar seçmiştir. Bunların sayısı on ikiye kadar varmıştır. Hicretten evvel bir de nakiplerin yanı başında «Nakîbü'n-Nukabâ» (yâni Başkanlar Başkanı) adını verdiği cemâatin küçük zümreleri arasında çeşitli sosyal-dinî mes'eleleri hâletmek üzere (bunlar aynı zamanda muallim durumundadır), bir nevî idâreci - başkanlar seçmesini de bilebilmiştir.

Medîne'ye Hicretini müteâkip cemiyetin sâdece siyâsî mes'elelerine değil, iktisâdî mes'elelerine de el atmıştır. Buraya gö-

çen Muhâcirler, sâdece Mekke'den göçen'ler olmamıştır. İlerleyen seneler boyunca çeşitli kabilelerden İslâm'ı kabûl eden Müslümanların Medine'ye göçü, farz olarak emredilmişti. Bunun sonucu, değişik kabilelerden gelen müslümanlar Medine'ye gelip değişik mahâllelerde yerleşiyorlardı; bunların ihtiyaçları eskilerin sırtına binmekteydi. Bu muvâzenesiz durumu önleyebilmek için «Muâhat» «kardeşlik anlaşması» yapılmıştır. Böylece gelen yeni muhâcirler yerli müslümanlarla «kardeşleşmiş» oluyorlardı. Bunardan herbirinin kazançları âdetâ ortak gibi biraraya toplanıyor ve karşılıklı birbirine yük olmaksızın ortak çalışmak sûretiyle hayatlarını kazanıyorlardı; bu onun Medine sosyal yapısında almış olduğu tedbirlerin bir diğerini oluşturur. Anayasa dediğim bu kâideler manzûmesinde anayasaya tâbi olan, nizamlayıcı kâideler etrâfında toplanmış Müslim olsun Gayr-ı Müslim olsun bu insanların diğer insanlardan ayrı bir «Ummet» teşkil ettiği de anayasada gösterilmiş vaziyettedir. Böylece Medine'de bir «insan unsuru» da ortaya çıkmış oluyordu ki asıl yapısı, sâdece Müslümanlardan ibâret olmayıp, Müslim ve Gayr-ı Müslimlerden oluşmaktaydı. İlk seneler Resûlullâh'ın almış olduğu tedbirlerden bir diğer dünyevî tedbir de Medine Şehir - Devletin arâzî hudutlarını, «Ülke» hudutlarını sınır taşlarıyla tesbît etmesi olmuştur. Bu ülke üzerinde yaşayan insanların sayısını bilebilmek için bir «nüfus sayımı» cihetine gidilmiştir. Başlangıçta dışarıdan gelebilecek tecâvüzlere karşı muvazzaf «Ordu» mevzûbahis olmamıştır. Daha çok gönüllülerden toplanılmış bir askerî güç, bir gönüllü mücâhitler nizâmı vardı; fakat daha sonra, dış Fetih harekâtını tâkib edebilmek üzere belli miktarda devamlı bir Ordu bulundurma hâli kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Devlet, bildiğiniz gibi halkın maddî ihtiyaçları karşılamak mecbûriyetini taşıyan bir yapıdır. Bu yapıda iktisâdî bir takım ihtiyaçlarda söz konusudur. Bunun için bir «vergi» nizâmı ortaya çıkmıştır. Bu nizam, bildiğiniz bir terim olan «Zekât» çerçevesi içinde, Devlet masraflarının mâlî kaynaklarını teşkil eden vergiler manzûmesidir. Müslümanlardan alınan vergiler manzûmesine umûmiyetle «Zekât» adı verilir.

Gayr-ı Müslimlerden devletin aldığı vergilere Zekât adı verilmeyip bunlar cizye ve haraç vergileri çerçevesinde topla-

nırlar. Bu vergiler, belli bir nizam altında toplanmış, ve o, bunları kendi adına ve istifâdesine tahsis etmemesini bilmıştır. Tahsildarların topladığı vergilerin Devlet Başkanı sıfatıyla kendi şahsı, âilesi ve kabilesi için kat'î sûrette sarf edilmemesi kâidesini koymuştur. Ne kendi bu vergileri şahsı adına almış ve ne de kendisinden sonra gelen Halifeler toplanmış olan zekâtı onun âilesine, Ehl-i Beytine vermişlerdir. Vergiler bahsinde gümrük vergisini ele alalım. Dışarıdan gelen Gayr-ı müslimler ticârî mal getirebilir ve bunlardan da gümrük vergisi alınır; bir Müslüman da dışardan ticârî mal getirebilir bundan da vergi alınacaktır. Müslümandan alınan gümrük vergisinin adı «öşür» nisbetinde olmak üzere «zekât» olmakla berâber bir Gayr-ı müslimin getirdiği ticârî mallardan gümrük vergisi zekât olarak alınmaz. Bu gümrük vergisidir. İşte gördüğünüz gibi Resûlullah vahiy yoluyla almış olduğu emirleri insanlar arasında yaşanan prensip ve kâideler hâline getirebilmek için belli bir zemîne siyâsî, içtimâî, iktisâdî, hukûkî, askerî bir zemîne oturtabilmesini bilmiş, getirdiği tebliğleri bu maddî zemin üzerine oturtabilmeye muvaffak olmuş ve böylece O, esas gâye olan mânevî yüksekliğe varabilmek için maddeyi inkâr etmemiş bilâkis onu nizamlamıştır. Asıl gayesi dünyâ olmamakla birlikte rûhî mânevî yüksekliğe varabilmek maksadıyla dünyâya basabilmesini, bu imkânı bir merdiven olarak kullanmasını bilebilmiş bir Resûldür.

Yanımdaki notlarıma göre böylece konuşmamız sona ermiş oluyor.

Bâzı suâllere cevaplar :

Cevap : 1 Umûmiyetle dediğiniz târif doğrudur. Başlangıçta İslâm, bugünün târiflerine uyacak şekilde bir kapitalist nizam değildir. Ama nedir? İslâmda sosyal adâleti temin etmek üzere servetin belli kimseler arasında dönüp duran iktisâdî bir kıymet olmasını önlemek üzere alınmış tedbirler vardır. Tabîi bildiğiniz gibi bu zekât çerçevesi içinde toplanmıştır denilebilir. Zekât az sayıda kimseler elinde servetin toplanmasını önleyici bir tedbirdir. Ferte servet toplanabilir, fakat bu servetin belli bir nizam, belli bir ölçü içinde tekrar cemi-yete dönebilmesini temin edici bir tedbir, bir ölçü, bir vâsıta gereklidir. İslâmda ferdî servet veyâ mülkiyet yasaklanmıştır.

Fakat cemiyetin ferdî servete belli bir biçimde müdâhalesi ve bu servetin belli kimseler arasında dönüp durması yerine cemiyete tekrar dönmesini temîn eden bir çok islâmî tedbirden biri de zekâtıdır. İşte Zekâtın nisbeti (oranı), bu konuda önem arzeder. Bu nisbeti bugün ilmihâl kitaplarının ötesine götüren fukahâ da vardır. Hattâ zekât nisbetlerini çok ileri miktarlara vardırarak ve sonunda müdâhaleci bir iktisat anlayışına ulaştıran fikhî görüşler de vardır. Diğer yandan hadislerde gösterilen nispetlerin âzamî olduğunu söyleyen fukahâ da söz konusudur. Bu arada zekât tatbikatının dışında fert, gönüllü olarak kendi malından bir kısmını cemiyete döndürebilir. Bugünkü terimiyle «sadaka», işte budur. Fakat fikhî olan teknik terimle «sadaka», zekât mânâsıdır.

Cevap : 2 Zekât, nisbetler (oranlar) ve zekâta tâbî mal kolları bakımından genişletilebilir görüşündeyim (Doğrusunu ancak Allah bilir).

Cevap : 3 Namazı dosdoğru kılmanın ne olduğu, fıkıh kitaplarında açık ve seçik sûrette gösterilmiştir. Tek başına Kur'an-ı Kerim'e bakmak sûretiyle namazın dosdoğru nasıl kılınacağını sırf âyetlere bağlı kalarak çıkaramayız. Hz. Peygamberin tatbikâtına bakacağız. Orada hadisler arasında namazın nasıl kılınacağına dâir bilgiler bol miktarda vardır. Bunlara göre namaz, sâdece bedenî hareketlerden ibâret değildir. Namazın bir de hazırlık safhası vardır (Abdest almak, daha evvelki diğer hazırlıklar gibi). Mânevî yanı da vardır ki bu, namazın «ihسان duygusu» içinde kılınmasıdır. Yâni Allâh'ın huzûrunda bulunulduğunun tam bir idrâki içinde kılınan namaz; bu işin mânevî yönüdür. Buna «ihşân» denir. Maddî safhası ise bedenî hareketlerin yapılması ve hangi sûrelerin nerede okunacağı gibi hususlardır.

Cevap : 4 Devlet cemiyete dönük hizmetler arzeder. Bunun mâlî kaynağı olarak da vergi toplar. Bir vergi, zekât niyetiyle ödeniyor ve Devlet de bunları, Kur'an'da gösterilen zekâtın sarf yerlerine tahsis edip meşrû gaye ve hedeflere sarfediyorsa bu vergi zekâtıdır diyenler vardır. Bir kısım İslâm hukukçuları, işin içine sâdece ferdin niyetini değil, siyâsî otoritenin de niyetini katmaktadırlar. Bir kısım hukukçular daha

da ileriye gidip Gayr-ı Müslim bir devlete vergi ödemekle ferdin zekâtını ödemiş olabileceğini iddia etmektedirler (Allâhu alem bissevâp).

Cevap : 5 Yazılı anayasa hareketi ilk sene müslim ve gayr-ı müslim taraflar arasında münâsebetlerin ne şekilde tanzim edileceğini, cemâatler arasında, fertler arasında çıkan ihtilâllerin ne şekilde çözüleceğini, vatandaş, ülke gibi unsurların ne olacağını teker teker tanzim etmektedir.

Cevap : 6 Kura'n-ı Kerim'de zekâtın zenginden alınıp fakire verileceğine dâir kâideler vardır. Fakir nedir? Fakir, sâdece insan olarak mı ele alınacaktır yoksa sosyal hizmetlere de zekât tahsis edilebilir mi? Konuyla ilgili diğer bâzı âyetler vardır. Kur'an-ı Kerim'in bir âyetinde (Bk. K. 9/60) sarf yeri sayılmıştır. Fakirler en başta yer almakla berâber aynı âyet, çok geniş bir çerçeve içinde Devletin bütün masraflarını içine alabilecek bâzı işâretler de ihtivâ eder. Bu âyet (Bk. K. 9/60) mes'eleyi çözebilecek mâhiyettedir. Zekât bugünkü mânâda ferdden ferde, mükellefin bizzat hesâbını yapmak sûretiyle, dîni duygularla ödediği hayır hareketi, maddî bir yardım hareketi olarak görülmektedir. Fakat Hz. Peygamberin şahsının mevzubahis olduğu cemiyette zekât, özel memurlarla bir merkezde toplanmış, Devlet hazînesinde (Beyt'ul-Mâl) biraraya getirilmiş ve siyâsî otorite tarafından yine fertlere ve içtimâî hizmetlere tahsis edilmiş Devlet'in gelir kaynağıdır. Ferdden ferde de zekât ödenebilir, fakat Devlet de merkezî otorite olarak zekâtı toplayıp dağıtabilir. Böyle bir icrâat, Hz. Peygamberin tatbikâtına uygundur. Ayrıca zekât oranlarını (nisbetlerini) ferdin aşır, özel sûrette hayır yapabilmesi kapısı her zaman açıktır.

Cevap : 7 Zekâtın müessesesevî mânâsını ve ihtivâ ettiği kâideleri bildikten sonra buna ne şekil bir yön vereceğiz, bu tatbikat mes'elesidir. Osmanlı Devleti'nde zekâta, «Öşür» çoğul olarak «Âşâr» denirdi ki bu, daha çok zırâî mahsûllerden alınır ve Osmanlı Mâliyesi buna sâhip çıkardı. Bâzı mallardan zekât ödenmesi fertlere bırakılmıştı.

Cevap : 8 Tebliğ, her müslümanın vazîfesidir. Herkes dîni tebliğ etmek, en yakınına duyurmak, anlatmak mecbûriyetin-

dedir. Ancak Hz. Peygamber tarafından da işâret olunduğu gibi îmânı nasîb eden Allah'dır. İnsan sâdece bildirecektir. Bu tebliğine müsbet bir cevap alması mutlak değildir. Hattâ yüz kişiyi bir araya getirip dinî eğitime tâbî tutsanız bunun içinde de bir takım çarpık imanlı kimseler çıkabilecektir. Yâni imânın mektebi yoktur. Din öğretilir fakat, iman Allah'tandır.

Cevap : 9 İslâm'ın çeşitli tedbirleri vardır. Bunlar kısmen ferde bırakılmış, kısmen Devlete yüklenmiş vazîfelerdir. Bunların hepbirlikte geçerlik kazanması hâlinde cemiyette sosyal adâlet gerçekleşebilir. Bu yolda sosyal tedbir olarak bir tek zekâtı göstermek yeterli değildir. Pek tabiidir ki zekâtın dışında İslâm'ın aldığı öyle başka tedbirler vardır ki bunlarla, sizin dediğiniz gibi, zenginin hakkı da korunur, fakirin hakkı da korunur.

HİCRET

Enbiyâ kadrini yurdundakiler bilmediler,
Aynı takdirle düşer yollara Son Peygamber.
Bütün âlemlere rahmet diye gönderdi kader,
Ama nûr alnına bin türlü cefâ hattı çizer.

«Enbiyâ üstüne şiddetli ezâ» yazdı Hudâ,
Mustafâ kaaideden olmadı bir müstesnâ.
Çok cefâ etti o Peygamber'e şirk ehli Kureyş,
Hiç ezâ etmese, kâfiydi onun küfrü ateş!...
Her cemâl mazharı çekmişti celâl şimşeğini,
O ki âlemlere rahmet, çeker en yükseğini.
Ona yıllarca revâ gördü Kureyş zulm okunu,
Bir gün alçakça, küfür taşıladı Tâif'te onu.

Habeşistan yolu yaymış idi hicret kokusu,
İki biatle örülmüş idi hicret dokusu.
Etiler ahdi : «Yalanlar ile bühtan bitecek,
Çocuk öldürmesi, Allâh'a da isyan bitecek!»
Sabredip bağlayacak bağrına taş, lâzımsa,
Edecek aşk ile küffarla savaş, lâzımsa...

Gece Mîrac'da kemâl buldu Risâlet güneşi;
— O kemâl mührünün artık ebedî gelmez eşi! —
Âlemin seyrini İsrâ ile erdirdi sona,
«Kaabe kavseyn»i nasîb etti o Mevlâ kuluna.

Dedi Mîrac'da : «Bu yerden beni izzetle çıkar,
Yâ ilâhî, kıl inâyet bana bir kuvveti yâr!»
«Hurmalık şehrini gösterdi» Hudâ... Yollar açık!
Dostlarım, haydî gidin, başladı hicret artık.
Yeni bir ufka dönük gözleri hasretle dolu,
Tuttu ashâb-ı güzîn birbiri ardınca yolu ...

Kendi yurdunda garîb üç kişi kalmıştı : Nebî,
Muntazır emre Ebû Bekr ile Beyt ehli Ali...
Ve Nebî dostuna bir gün, dedi : Al tedbirini,
«Verir elbet sana yoldař diye Allah birini.»

Ey Ebû Bekr, hazır ol, işte berâber yolumuz,
Kıldı Allah seni destek bize, seňsin kolumuz!
Ve emânetleri versin diye sâhiplerine :
Yâ Alî, Mekke'de sen kal, dedi erler erine.

Gecenin kutlu karanlık demi gelmiřti... Ali
Bürünüp hırkaya yatmıştı — korur Hakk'ın eli —
Ve Resûl elde tevekkül ipi, kalbinde huzûr,
Dilde Yâsîn ile çıkmıştı evinden pür-nûr...
Bir avuç toprağı serpip kara küfrün yüzüne
Süzülüp geçti, çekip uykuyu körler gözüne.
Yazdı küfr üstüne : «Hem gözleri kör, kalpleri kör!»
— Nûru görmezdi ki nâr ehli, o nûr üstüne nûr! —

Durdu bir lahza, dönüp şehre, yakın bir tepede :
«Mekke, ey kutlu şehir, Kâbe, mükerrem belde!
Sevdiğimsin, seni vallâhi mübârek bilirim;
Zorla halkın beni sevketmese ayrılmaz idim.»

Her karanlık yeni bir sırta tecellî durağı;
Gün gelir mağarada mutlak çözülr sır yumağı...
İlk beşik vahye, Hirâ adlı karanlık mağara,
Sevr'den sonra gün artık ebediyyen ağara...
Yâr-ı gâr oldu Ebû Bekr, ama endîşe eder;
«Olma mahzun!» diye bir vahyi okur Peygamber.

İşte her zerrede sârî yüce vahyin havası :
Hakk'ın emriyle kurulmuştu güvercin yuvası;
Küfre nur perdesi çekmişti örümcek ağda.
Kaldı, âmâ gözü küfrün, yine nâçâr dağda!

Erzak almak için Allah yolunun yolcuları
Durdular aç ve susuz, çölde görüp bir çadırı.
Bu çadır sâhibinin vardı cılız bir koyunu,
Fahr-i âlem çekerek besmele sağmıştı onı.
Yetti bir kap sütü sütsüz koyunun kaafileye;

Yeniden sağdı, içip herbiri doysundu diye.
Sonra bir kerre de bir kap sütü ev sâhibine
Kereminden bir işâret olarak sağdı yine.

Ehl-i küfr yüz deve koymuştu Resûl'ün başına :
Düştüler birbiri ardınca çölün dağ taşına...
Gördü yorgun yol alan kervanı yoksul bedevî,
Gitti ardınca, hayâlinde çekip yüz deveyi,
Ve küheylânını sürmüş idi dört nal ileri...
Lâkin at sürçtü ve bir vahy ile kum fâneleri
Çekti tâ bağrınadek, atlıyı indirdi yere.
— Fakat îman ederek erdi hakîkî zafere —
Yolculuk kervanı bir köyde durak verdi : Kubâ!

Etti ilk mescidi inşâ ile Allâh'a duâ.
Mescidin ustası, hem işçisi, mîmâriydi,
Çünkü Allah yolunun bir ulu serdâriydi.
Bu binâ yeryüzü mescidlerinin en güzeli,
Övdü Kur'ân ile Allah, dedi : «Takvâ temeli...»

Ve bu hicrette visâl sahnesi görmüştü Kubâ :
Mekke şehrinde emânetleri etmiş de edâ,
Gözü yaşlarla Alî, sevgili Peygamberine,
Yaya çöllerde koşup işte kavuşmuştu yine.

Ehl-i Yesrib dökülüp yollara açmış kolunu,
Gözlüyor herbiri hasretle Nebî'nin yolunu...
Şimdi bayram ve zafer türküsü söyler diller;
İşte ensâr ve muhâcir, bir alay dal kılıç er,
Ve beyaz bir deve üstünde o Son Peygamber
Bir cemâl devrine fâtih olarak şehre girer.
Kadın erkek yediden yetmişe Yesrib'de sürûr...
«Tala'a'l-bedru aleynâ» ile Nûr etti zuhûr.

«Şükür Allâh'a ki ay doğdu bugün üstümüze...»
Geldi Kur'ân ile Hak'tan el-Emin elçi bize.
«Emri bâş üstüne, her hükmüne râmız» o gülün,
Müjde, âlemlere rahmet, o Nebî geldi bugün!

Canlı cansız bütün eşyâ verilen vahye açık...
Emrolunmuş yeri seçmiş idi Kuvâ artık.

İndiler, çöktüğü boş arsada mübârek devenin,
Arsanın komşusu Hâlid'de ağırlandı Emîn.
Ne seâdetli kader, onda misâfirdi Resûl!
— Sonra bir gün ona şehir oldu azîz İstanbul —

Kaderin çizdiği bir kutlu seferdir hicret
Bunca çağdan çağa bir müjde haberdır hicret
Tâ ezelden süregelmış Firavun artığına
Cümle şirk ehline, küffâra zaferdir hicret
Şimdi Allah ve Resûl aşkına ellerde kılıç
Ülkeden ülkeye bir başka seferdir hicret
Nice yüz bin zaferin mebdei, fethin sebebi
Mü'minin çektiği bir tatlı kederdir hicret
Başkasından kaçış Allah ve Resûlullâh'a
Dâimîdir ki sürer seyr ü seferdir hicret
Bir gönül bilmese vuslat ne ki, hicran ne imiş
Ona anlatmaya yıllarca yeterdir hicret
Mü'minin vurmak için gönlüne yokluk dağını
Aşkın öğrettiği bir özge hünerdir hicret
Biz ki bin türlü gâribiz, elimiz gurbet eli
Nur verir vuslata, gurbette kamerdir hicret
Gördü bin dört yüzü mahzun ve karanlık, gözümüz
Umarız âlem-i İslâm'a seherdir hicret
İki âlem şaşırıp kalmayayım derse MÜRİD
İstimsâl etmeye âlî bir eserdir hicret

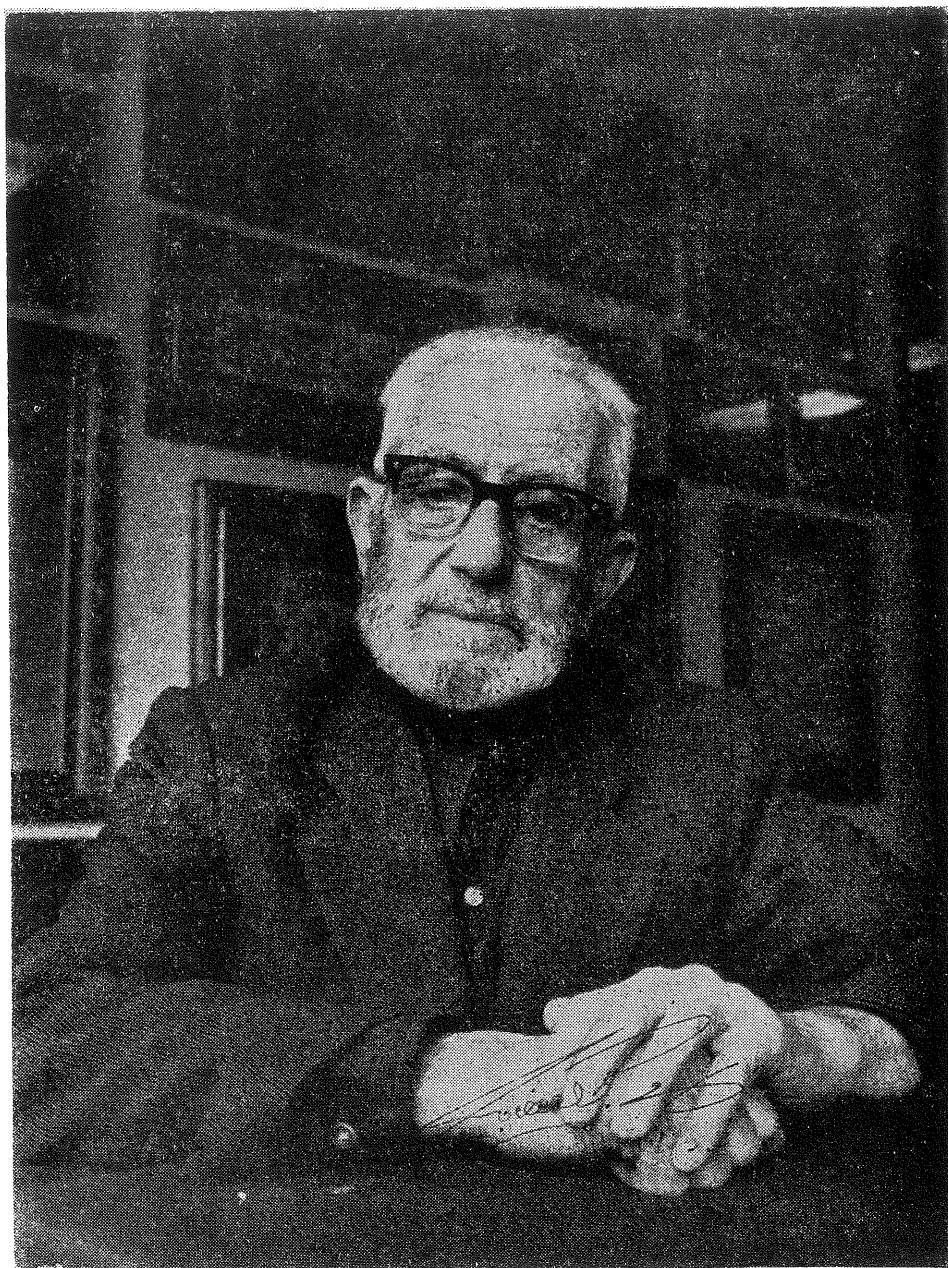
Tâ o hicret ayının doğduğu günden beridir
Mü'minin gönlü mübârek göçe menzil yeridir.
Biz gönül hicretinin yolda muhâcirleriyiz,
Bu mübârek seferin cân ü gönülden eriyiz.

«Şükür Allâh'a ki ay doğdu bugün üstümüze...»
Geldi Kur'ân ile Hak'tan el-Emîn elçi bize.
«Emri bâş üstüne, her hükmüne râmız» o gülün,
Müjde, âlemlere rahmet, o Nebî geldi bugün!

Mustafa TAHRALİ
26 Mart - 25 Mayıs 1980
İstanbul

«HİCRET» ŞİİRİYLE ALÂKALI BİRKAÇ NOT

- * Hadis kitaplarının naklettiği şöyle bir hadis-i şerif vardır : «İnsanlar arasında en şiddetli belâya dâcâr olanlar nebîlerdir. Sonra onlara yakın olanlar, sonra da bu yakınlarla yakın olanlar gelir.»
- * Yine bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur : «İçinizden birine bir mûsibet isâbet ettiği zaman benim dâcâr olduğum mûsibeti hatırlasın. Çünkü bu mûsibetlerin en büyüğüdür.»
- * «Fe kâne kaabe kavseyne ev ednâ» Necm Sûresi'nin 9. âyetidir. Mîrac'da Resûlullâh'ın Cenâb-ı Hakk'a yakınlık derecesini beyân eder : «İki yay kadar, yâhut daha da yakın.»
- * Cenâb-ı Hak Hz. Peygamber'e Mîrac esnâsında şöyle duâ etmesini buyurmuştur : «De ki : Rabbim beni (girdireceğin yere) doğruluk girdirisiyle girdir, beni (çıkaracağın yerden) doğruluk çıkarışıyla çıkar. Bana katından, yardım eden bir delil ver.» (İsrâ Sûresi, 80.)
- * Hz. Peygamber'in ashâbına hicret izni veren ve hangi şehre doğru olacağını belirten şöyle bir hadis-i şerifi vardır : «Sizin bundan böyle hicret edeceğiniz şehrin iki kara taşlık arasında hurmalık bir yer olduğu bana gösterildi.»
- * Hicret için izin isteyen Hz. Ebû Bekir'e Resûlullah : «Umulur ki Allah sana bir arkadaş bulur» diyerek berâber hicret edeceklerini ve hazırlanmasını imâ etmiştir.
- * Resûlullah hicret için evinden çıkarken Yâsin Sûresi'nin ilk âyetlerini okumuştur : «...Biz onların önlerinden bir sed, arkalarından bir sed çektik. Böylece onları sarıverdik. Artık görmezler.» (Yâsin Sûresi, 9.)
- * Hz. Peygamber Mekke'den çıktıktan sonra, Hazvare denilen bir tepede durarak şöyle buyurmuşlardır : «Vallâhi sen, yeryüzünün en hayırlı beldesisin. Allâh'ın da, benim de en çok sevdiğimiz beldesin sen. Eğer senin halkın beni, senden ayrılmaya zorlamasalar, vallâhi bir adım atmazdım.»
- * Resûlullâh'ın Sevr mağarasında Hz. Ebû Bekir'e söylediği sözlere Kur'an-ı Kerim'de şu âyetle işâret edilmiştir : «...Hani yalnız iki kişiden biri olduğu hâlde kendisini (Mekke'den) çıkardıkları sırada, ikisi mağarada iken arkadaşına : Üzülme, Allah bizimle berâberdir! diyordu...» (Tevbe Sûresi, 40.)
- * Kubâ'da inşâ edilen mescid-i şerife Kur'an-ı Kerim'de şu âyetle işâret edildiği müfessirler tarafından kaydedilmiştir : «Tâ ilk gününde temeli takvâ üzerine te'sîs edilen mescid, senin içinde kıyâmına elbet daha lâyıktır. Orada tertemiz olmalarını arzû etmekte olan ricâl vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.» (Tevbe Sûresi, 108.)
- * Medîneliler Resûlullâh'ı «Tala'a'l-bedru aleynâ...» diye başlayan şu sözlerle karşılamışlardır : «Ayın ondördü, Vedâ dağı tepelerinden üzerimize doğru. Allâh'a duâ eden birisi bulundukça, bize de şükretmek vâcib oldu. Ey bize gönderilen Peygamber! Sen bize, uyulması gereken bir din getirdin. Ne mutlu!»

Hâfız KEMÂL BATANAY

KEMÂL BATANAY JÜBİLESİ

Kubbealtı Cemiyeti tarafından, Kemâl Batanay adına, 7 Nisan 1980 târihinde Kenter Tiyatrosu salonunda bir jübile tertip edilmiştir. Jübilede Kubbealtı Türk Mûsikîsi korusu, seçkin bir dâvetli topluluğu huzûrunda, Yusuf Ömürlü idâresinde, Kemâl Batanay'ın bestelerinden müteşekkil eserler sunmuştur.

Konserden önce, İstanbul Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvârı Başkanı Sayın Ercüment Berker ve Mahmut Okutan birer konuşma yapmışlardır.

Konserde, koro, Hoca'nın şu eserlerini icrâ etmiştir :

1. Hüzzam Beste, Lenk fahte usûlünde
Neden âmâlimi kırdın bıraktın nâ-tüvan gönlüm
2. Hüzzam Şarkı, Curcuna usûlünde
Esir-i zülf-i dildârım
3. Beyâtî-Araban Şarkı, Aksak usûlünde
Şâd iken âşık-ı pür-gam gibi dil-hûn oldun
4. Sabâ Şarkı, Devr-i Hindî usûlünde
Yâr elinden yârelendi yâreli gönlüm benim
5. Şehnâz Nakış Yürük Semâî, Yürük Semâî usûlünde
Arzetmek için hâlîmi ben sana ey yâr
6. Nikrîz Âyîn-i Şerif, I. Selâm
Âteş nezened der dil-i mâ illâ hû
7. Nikrîz Devrân İlâhîsi, Sofyan usûlünde
Devrân içinde durdum
8. Râst İlâhî, Sofyan usûlünde
Dil hânesi pür-nûr olur
9. Uşşak İlâhî, Sofyan usûlünde
Cân ü dilden diyelim lâilâhe illallah

Bu son dört eser Kemâl Batanay Hoca'nın koroya iştirâkiyle okunmuştur.

Konserin ikinci kısmında, ses san'atkârlarımızdan Recep Birgit ve İnci Çayırılı solo eserler okumuştur.

KUBBEALTI

Konserde Mahmut OKUTAN tarafından Yapılan Konuşma

Bir san'atkârı anlatmak, hele kendi huzurlarında, imkânsız halletmeye çalışmak gibi bir iştir. Çünkü, san'atkârın eserini söyleyebilirsiniz, hayat hikâyesinden bahsedebilirsiniz, kendisi ile ilgili çeşitli hâtıralar nakledebilirsiniz; fakat onun aslına, özüne ulaşabilmeniz aslâ mümkün değildir. Bunun için huzurlarınızda, kendisi hakkında söz söyleyeceğim muhterem Kemâl Batanay'ın, bu cür'etimden dolayı, müsâmahalarına sığınırım.

San'atkâr, çeşitli kaynaklardan beslenen bir akarsu gibidir. Gittikçe büyümek, büyüdüğüçe coşup taşmak ve nihâyet denize ulaşp sükûn bulmak, nasıl ki her akarsuyun nasibi değilse, coşkunluğunu belli bir iman yatağında kanalize etmek, bu yatak içinde kemâl bulup olgunlaşmak ve neticede Hakk'ın birliği denizinde sükûn bulmak da her san'atkârın nasibi değildir. Bu, ancak, san'atını iman ile disiplin altına alabilen nâdir insanların kârıdır.

Mûsikide tanbûrî ve bestekâr, hüsn-i hatta «ta'lik» üstadı, şâir ve hâfız-ı Kelâm-ı Kadim olan muhterem Kemâl Batanay, işte bu kemâl mertebesine ulaşmış nâdir san'atkârlarımızdandır.

7 Şubat 1893'de Fâtih'in Hırka-i Şerif mahallesinde doğan san'atkâr, hâfız Mehmed Ziyâeddin Efendi ve Ayşe Hanım-efendi'nin oğullarıdır. İlk ve orta tahsilini Fâtih'te, lise tahsilini Vefâ İdâdisi'nde tamamlayan Kemâl Batanay'ı üniversite

talebeliğine başladıktan hemen sonra, I. Dünyâ Harbi'nde, Çanakkale cephesinde görüyoruz. Harbin bitimine kadar Çanakkale, Edirne ve Tekirdağ'da kalan Kemâl Batanay, 1918'de İstanbul'a tekrar dönmüştür. Bu dönemde, zâten zamânını büyük bir titizlikle değerlendirmesini bilen san'atkâr, kendini mûsiki çalışmalarına vermiştir. Şeyh Cemâl Efendi, Neyzen Emin Efendi ile ülfetleri, Yenikapı Mevlevihânesi'nde Mevlevî âyinlerine iştirakleri bu dönemin göze çarpan husûsiyetleridir. Onun mûsiki hayâtında en mühim yeri işgâl eden üstad Rauf Yektâ Bey'le san'at alışverişi de bu devreye rastlar.

II. Dünyâ Harbi'nde tekrar askere alınmış, iki sene süren bu vazifeden sonra yeniden san'at hayâtına dönmüştür. Bu bir noktadan başlayıp gelişen öyle bir san'at hayâtıdır ki, gerek eser vermek, gerekse mûsiki ve hüsn-i hat sâhasında insan yetiştirmek yolunda çok verimli çalışmalara sahne olmuştur. Klâsik mûsikimize, biri Mevlid bestesi, Nikrız makâmında bir Mevlevî Ayini olmak üzere 11 dinî eser, 34 lâ-dinî ve 8 saz eseri hediye eden Kemâl Batanay, kabiliyetlerini kendisine saklamamış, büyük bir cömertlik ve ihlâs ile insan yetiştirmek sûretiyle de hizmete koşmuş ve böylece «Kemâl Hoca» nâmiyle anılmıştır.

1971 senesinden bugüne kadar Kubbealtı Cemiyeti'nde, gerek mûsiki, gerekse hüsn-i hat sâhasında emek vererek yetiştirdiği insanların şükranlık duyguları, bugün, bu salonun havasına ayrı bir sıcaklık katmaktadır.

Burada, bir kaç dakika içinde, Kemâl Batanay Hoca'yı anlatmanın onun gerçek çizgilerine ulaşmanın müşkil olduğunu konuşmamın başında arz etmiştim. Zaman bu kıymetli insanı, bu kıymetli san'atkârı anlatmaya; yetiştirdiği talebeler kendi eserlerine, onun, san'at çizgilerindeki mânâyı vermeye daha yıllar boyu devâm edecektir.

Pek çok insanın bir iz bırakmadan yaşayıp gittiği şu dünyâda, insanlığa hizmet sunabilmiş bahtlılardan olan Kemâl Batanay Hoca'ya, bundan sonrası için de sihatli ve mes'ut yıllar dileyerek, bir bakıma kendi hayâtını anlattığı veciz bir şiiri¹ ile konuşmamı bitirmek istiyorum.

1 Bk. sh. 6.

İŞTİKÂ-I HAYAT

Ömrüm elem-i ye's ile hicrân ile geçti
Her rûz-i şebim mâtem ü efgân ile geçti

Bin derde esîr etti felek ömr-i azîzim
Hep derdine endîşe-i dermân ile geçti

Güldürmedi tâlî' beni bir gün bile heyhât
Güldümse de ba'zan sonu hüsrân ile geçti

Aktör gibi rol almadayım sahn-ı hayatta
Hayfâ ki rolüm hande-i giryân ile geçti

Dosttur diye hükmettiğim insan bana bir gün
Düşman kesilip katlime fermân ile geçti

Bir öyle çorap ördü ki bâşıma gel kör
Vakt-i seherim ülfet-i şeytân ile geçti

Hiç kimse benim anlamadı hâl-i derûnum
En fazla yakînîm beni nisyân ile geçti

Sâfîce bulup vurdu beni yerlere cânâ
Ten cevri ile dil firkat-i cânân ile geçti

Ol rütbe esîr oldu KEMÂL dehr-i denîye
Eyyâm ü demi gaflet ü isyân ile geçti

Kemâl BATANAY

HATTAT KEMÂL BATANAY

Muhiddin SERİN

(İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Hüsn-i Hat Hocası)

— Te'sisinden bu yana erbâb-ı ilm ü san'atı himâye eden kadir-şinâs Kubbealtı Cemiyeti'nin 7 Nisan 1980 târihinde tertib ettiği KEMÂL BATANAY JÜBİLESİ münâsebetiyle... —

Başlangıcından geçtiğimiz asra kadar, İslâm yazılarının her nev'ini kendi millî zevkı ve estetik anlayışı içinde geliştirerek doruk noktasına ulaştıran, Türk milletidir.

Osmanlı hükümdarları ve devlet adamları san'atkâra kasırlar, saraylar bağışlamış, eteklerini, hattâ ağızlarını altınla doldurarak san'atkârı himâye etmişlerdir. Edebiyat ve mûsiki sâhalarında olduğu gibi hüsn-i hatta da temâyüz eden pâdişahlarımız vardır. II. Bâyezıd, Şeyh Hamdullah'ın dizi dibinde edeble hokkasını tutarak san'at ve san'atkâra ne derece ehemmiyet verdiğini açıkça göstermiştir.

Hat san'atı, mektep ve medreselerden ziyâde, ustalarımız tarafından parasız öğretilmiş; hattat evleri her yaş ve seviyedeki insana açık san'at ve irfan ocağı hâline gelmiştir.

Anlatırlar: Yesâri Efendi'nin evinin önünde sıra sıra kalem, kâğıt ve mürekkep satıcıları bulunmuş. Ve her üç esnaf da geçimini temin edermiş. Bu, bir cemiyetin kültür seviyesini, aynı zamanda da san'ata karşı alâkasını gösteren mühim bir hâdisedir. Çünkü san'atsız içtimâî ve dinî hayat ölüdür. Milletlerin hayâtında duyuş ve düşünüş birliği, san'atla mümkündür.

Celî ta'lik levha : 32×97 cm.

«Yâ Hazreti Pîr Seyyid Ahmed er-Rifâ'î»
«Kuddise Sirruhu'l-azîz»

Hâfız Kemâl Batanay

Mânâ âleminin güzelliğini, ses, çizgi ve renk ile ifâde-
lendirerek cemiyete aksettiren son devir üstadlarından biri de
Hâfız Kemâl Batanay'dır. Batanay'ın klâsik formda bestekâr-
lığı, tanbûriliği ve hânendeliği ile berâber Türk ta'likinde da
haklı bir şöhreti vardır.

XV. asırdan Cumhûriyet'in ilânına kadar ilmiyye sınıfının
resmî yazısı olan ta'lik, Sâmi Efendi (1832 - 1912) ile kemâlini
bulmuş, talebeleri Ömer Vasfî Efendi, Necmüddin Efendi, Na-
zif Bey ve Hulûsi Efendi'lerle en güzel örneklerini vermiştir.
Kemâl Hoca, hat san'atımızın bu en ihtişamlı devrini yaşamış;
büyük üstadların husûsî meclislerinde bulunmuş ve onlardan
istifâde etmesini bilmiştir.

Sülûs, nesih ve rık'a yazılarını Sofu Mehmed Efendi'den
meşk etmiştir. Fakat zengin ve derûnî hayâtını «çizgilerin
mûsikisi» dediğimiz ta'lik yazıda aksettirmiştir. Sükûn ve ha-
reketi, zerâfeti, sonsuza doğru akan hayâtı... hâsılı kendini
ta'lik yazıda bulmuş; bu sâhada ömür boyu mesâi harcamıştır.

Ta'lik hocası, Sultan Selim Câmîi müezzini, erişilmez
san'atkâr Mehmed Hulûsi Efendi'dir (1869 - 1940). Daha evvel
Bâb-ı Fetvâ'da Hasan Efendi'den ta'lik meşk etmiş ise de asıl
üstâdı Hulûsi Efendi'dir. Harb-i Umûmî'den evvel ve sonra
uzun müddet Hulûsi Efendi'ye devâm ederek ta'lik yazısını
ikmâl edip, icâzet almıştır.

Hocaları arasında, bilhassa büyük insan Hulûsi Efendi'ye
karşı muhabbet ve hayranlığı rûhunun derinliklerine öylesine
kök salmıştır ki, Hulûsi Efendi'den bahsedildiği zaman «Hocam
evliyâ insandı» deyip, iç dünyâsının sırlarını inci gibi göz yaşı
dökerek anlattığı çok olmuştur.

Hocamızın çeşitli müzelerde, husûsî koleksiyonlarda, ev-
lerde duvarlarımızı süsleyen ta'lik kıt'aları, celi ta'lik beyit,
Âyet ve Hadis levhaları, san'at hayâtımızın nâdide eserleri
arasındadır.

Ayrıca, kayda değer mühim bir eseri muhterem Süheyl
Ünver Beyefendi'nin elindedir. Kendilerini ziyâretimizde gös-
termek lûtfunda bulunmuşlardı. Hocamızın kaleminden çıkmış
nefis ta'lik kıt'alarla, Süheyl Bey'in son derece ince, zarif
minyatür ve tezhiblerini ihtivâ eden bu eser, kültür hayâtı-
mıza kazandırılmış en güzel san'at yâdigârlarındandır.

Hamâmi-zâde İhsan Bey'in «Hayyam Rubâileri» ve Yahyâ Kemal Beyatlı'nın «Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyiş» adlı eserlerindeki tercüme kıt'aların Farsça asılları da ta'lik hattı ile Kemâl Hoca tarafından yazılmıştır. Bir celi ta'lik Besmele'si Almanya'da basılarak dağıtılmıştır.

Büyük bir sabir ve titizlikle tamamladığı yazılarını mu-rakka'a kendi eliyle gerip cetvellerini zevkle çekerek, duvaklı bir gelin gibi evinden uğurlarken, emeğinden hissesine düşen sâdece mânevî bir zevktir. Hiç bir zaman eserleri karşısında benlik duymadığı gibi maddî bir ihtirâsa da düşmemiştir.

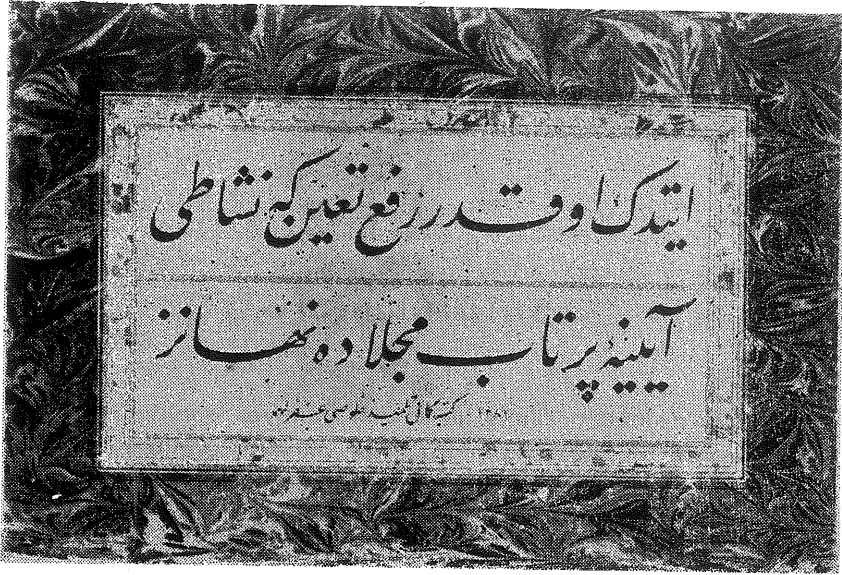
Asrımızın en kudretli hattatlarından merhum Necmüddin Okyay Beyefendi 26 Haziran 1951 târihinde Gurebâ Hastahânesi'nde bulunduğu sırada Kemâl Hoca'nın talik hattındaki muvaffakiyyetini nazmen ne güzel ifâde etmiştir :

*«Hatt-ı ta'likde doğan aydır bugün Hâfız Kemâl
Nerde buldunsa Batanay hattını hiç durma al
Gördüm âsârını tebrik eyledim kendisini
Yâdigâr etsin derim bu dehre âsâr nice sâl».*

San'atındaki bu, pırıl pırıl sonsuza doğru akış, dâimâ okuyup rehber edindiği Kur'an'ın eseridir. «Yâ Rabbi, beni Kur'an'dan ayırma!» derken o melek-simânın sırlı bir dünyânın nûru ile aydınlandığını, canlandığını müşâhede etmek mümkündür.

Nâdide eserlerin ibdâ'ında, sarsılmaz imâniyle berâber iyi bir tahsil ve terbiye görmüş san'atkâr Tanbûri Nâime Batanay Hanımefendi'nin himmet, vefâ ve muhabbetlerinin de rolü büyüktür.

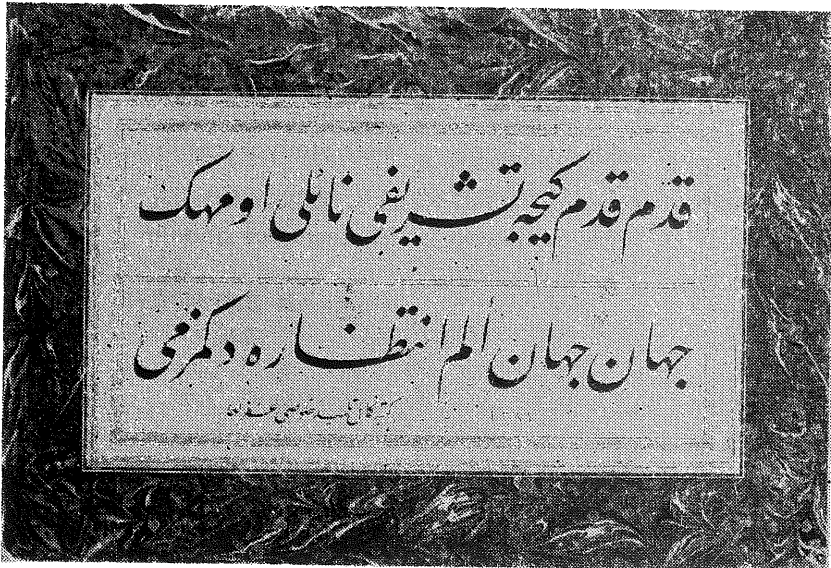
Aldığı gibi vermesini de bilen Hocamız, bıkmadan, usanmadan bir ibâdet vecdi içinde yüzlerce vatan evlâdına, hattâ ecnebilere dahî, yazı öğreterek, cemiyetin yüzünü güldüren bahtiyarlar sınıfına girmiş; «Milletin efendisi, millette hizmet edendir» medh-i Nebî'sine mazhar olmuştur.

Ta'lik levha : 28 × 41 cm.

Hâfız Kemâl Batanay

«Ettik o kadar ref'-i teayyün ki Neşâtı
Âyine-i pür-tâb-ı mücellâda nihânız»

Ta'lik levha : 28 × 41 cm.

Hâfız Kemâl Batanay

«Kadem kadem gece teşrifi Nâili o mehin
Cihan cihan elem-i intizâra değmez mi?»

GÖNLÜMÜ HİCİV

Hayâyı sîneden silmiş günahdan yılmıyor gönlüm
Nice binbir meâsimden usanmak bilmiyor gönlüm

Bugün bir cûybâr olmuş günâhımdan aman bulmam
Niçin bilmem bu ülfetten ferâgat etmiyor gönlüm

Yalan, hîle, zemîme her ne ki varsa menâhîden
Kamusın irtikâb etse hacâlet duymuyor gönlüm

Şeyâtîn hiç kalırdı mefsedetde fırsatı bulsam
Katılmış taş gibi kalbim belâdan korkmuyor gönlüm

Şebâbet kuş gibi uçta elimde tek sevâbım yok
Günâh etmekten ammâ ki nedâmet etmiyor gönlüm

Didindikçe bu mihnethânenin her gün harîminde
Kararttım kalbimi, bir şey ziyâdâr etmiyor gönlüm

KEMÂL kalmış işin şimdi Hüdâ-yı Rabb-ı Rahmân'a
Anın «Gaffâr» sıfâtından ümîdi kesmiyor gönlüm

Kemâl BATANAY
1940

KEMÂL BATANAY

Mehmet AKSOY

Hâfız-ı kelâm, şâir, hüsn-i hat ve tanbur üstâdı, bestekâr, mümtaz ve büyük insan; yâni klâsik Türk medeniyetinin günümüzdeki âbide insanı Kemâl Batanay, Kayserili Hâfız Mehmed Ziyâeddin Efendi'nin ve Ayşe Hanım'ın oğullarıdır. 26 Kânûnısânî 1308 (20 Receb 1310), yâni 7 Şubat 1893'te Fâtih'in Hırka-i Şerif mahallesinde doğdu.

İlk tahsiline beş yaşında başlayan Kemâl Batanay, Hırka-i Şerif civârındaki Ağa Mektebi'ne gitti. Orta öğrenimini Fâtih Rüşdiyesi ile Vefâ İdâdisi'nde gören Kemâl Batanay'ın I. Dünya Harbi arefesinde, bir buçuk aylık Dârü'l-Fünûn talebeliği de var.

İdâdi'ye giderken bir yandan da hıfza başlamış ve iki sene içerisinde hâfız olmuş. Bu arada Câmi Dersleri'ne yazılan Kemâl Batanay, Tevfik Efendi ve Manisalı Mustafa Efendi gibi şöhretli hocalardan Arapça ve dinî tedrisat gördü.

Bu Câmi Dersleri'nin yanısıra hüsn-i hat çalışmaları ve mûsiki alâkaları da Kemâl Batanay'ı iyice sarmaya başladı. Geniş bir münevver çevreye sâhib olan babası Hâfız Mehmed Ziyâeddin Efendi, oğluna tam bir delâlet ve nezâretle en seçkin üstadları gösteriyor, en nezih muhiti hazırlıyordu. Artık Hâfız Kemâl bir yandan Kasımpaşa'daki Piyâlepaşa Câmii İmamı Şeyh Cemâl Efendi (1871 - 1937)'den mûsiki meşkedi-

yor, bir yandan Hattat Hulûsi Efendi (1869 - 1940)'den yazı dersleri alıyor. Bütün bunların dışında, klâsik san'atlarımızın en önemli mehâfili olan tekkelere devâm ediyor, ayrıca o sıralarda yeni açılmış olan Medresetü'l-Hattâtin'in ilk öğrencileri arasında yer alarak tam ve kâmil bir klâsik entellektüel olma yoluna girmiş bulunuyordu.

Dârü'l-Hileftü'l-Aliyye Medresesi Sahn kısmı beşinci sınıf öğrencilerinden Hâfız Kemâl, Hâfız Saâdeddin Kaynak ve İbrâhim adındaki bir üçüncü kişiyle birlikte medreseyi bırakıp üniversiteye girmeye karar veriyorlar. Dârü'l-Fünûn'un İlahiyât Fakültesi imtihanına girip kazanıyorlar ve o sene derse başlıyorlar. Ne yazık ki kaderin garip cilvesi, bu tatlı zamânı bir buçuk aydan fazla uzatmıyor. I. Dünyâ Harbi patlıyor ve Kemâl Batanay askere alınıyor. Yakacık Tâlimgâhı, Harbiye Nezâreti (bugünkü İstanbul Üniversitesi merkez binâsı), ve Taksim Kışlası'ndaki birtakım tâlim ve eğitimlerden sonra ateşin içine, Çanakkale Cephesi'ne sevkediliyor. Harbin bitimine ve sonrasına kadar Çanakkale, Edirne ve Tekirdağ'ında kalıyor. Nihâyet 1918 senesinde askerlik sona eriyor ve İstanbul'a dönüyor.

İstanbul'un o zamanki hâlinin hiç de iç açıcı olmadığı herkesin malûmudur. Bu sırada Kemâl Batanay ticâret hayâtına atılmak istedi. Bayazıt'ta Ressam Basmacılar Sokağı'nda, bir Ermeniyle ortak olup manifatura dükkânı açtılar. Fakat, Ermeni vatandaşımızın gayretkeşliği sâyesinde, bu ortaklık bir sene bile yürüyemedi. Kemâl Batanay anladı ki bu piyasa onun tahammül edebileceği bir piyasa değil. Eş, dost ve tanıdıklarına mürâcaat ederek kendisine uygun bir iş aramaya başladı.

Kemâl Batanay bu arada, harbden önceki alâkalarından kopmuş değildir. Şeyh Cemâl Efendi'den sonra Neyzen Emin Efendi'yle de ülfet ederek, ondan Mevlevî Âyinleri geçmek yoluyla gerekli istifâdeyi sağladı. Yenikapı Mevlevihânesi'ne giderken, hayâtında en çok sevdiği ve itibar gösterdiği, ölümlüne kadar tam on altı sene şâkirdi kaldığı, büyük insan Rauf Yektâ Bey (1871 - 1935)'i tanımak fırsatını buldu, sene 1919. Bu arada, Zekâizâde Hâfız Ahmed Efendi (1869 - 1943) ve daha başka üstadlarla da tanıştı. Fakat, onun mûsiki ha-

yâtında en önemli yeri işgâl eden, en büyük ve son üstad olarak kabûl ettiği insan hiç şüphe yok ki merhûm Rauf Yektâ Bey'dir.

1920 yılında Ayşe Hamide Müveddet Hanım'la evlenen Kemâl Batanay, o sıralarda Şirket-i Hayriye'de memurdur. Bir sene kadar Tâdat Kalemi'nde bulunduktan sonra Beykoz'a gönderiliyor. İki sene de Beykoz'da çalıştıktan sonra Vaniköyü'ne alınıyor. Fakat Kemâl Batanay Şirket-i Hayriye'den memnûn olmadı. Aslında şirketin de ondan memnûn kaldığı söylenemez.

1925 - 1926 yıllarında Ticâret Odaları bir kânûna bağlandığı zaman, Kemâl Batanay Şirket-i Hayriye'den ayrılarak Ticâret Odası'na girdi. II. Dünyâ Harbi sırasında (1939 - 1945) ikinci defâ askere giden Kemâl Batanay, ilk askerliğini Çanakkale Boğazı'nda yapmasına mukâbil, bu sefer Karadeniz Boğazı'nda görevlendirildi ve iki sene kadar Kilyos'ta, Karadeniz Boğazı Muhâfızlığı'nda askerlik yaptı.

Müstakim, muktedir ve herkesin güvenini kazandığı 32 senelik memûriyet hayâtından sonra, Ticâret Odası'ndan 1958' de tekâüde sevk edildi. Bu arada, 1953 yılında, ilk eşinden ayrıldı. Aynı senenin Mayıs ayında Nâime Hanımefendi ile evlendi. Hâlen, İstanbul Devlet Konservatuvarı'nın mümtaz öğretmeni Nâime Batanay Hanımefendi ile mazbut ve mes'ut bir aile hayâtı yaşamaktadırlar.

Günümüzün en önde gelen tanbur san'atkârlarından, 1927 doğumluERCÜMENT Batanay'ın babası, aynı zamanda ilk mûsıkî ve tanbur hocası olan Kemâl Batanay, 1963 senesinde hac farızasını da ifâ ederek Hacı oldu. 1971 senesinden buyana Kubbealtı Mûsıkî Enstitüsü'nün Başhocalığı'nı deruhte etmiş bulunmaktadır. Bunun dışında, tanbur ve hüsn-i hat talebeleri, gerek Kubbealtı'nda, gerek evinde, gerekse gittiği diğer san'at mahfillerinde aslâ peşini bırakmıyorlar. O da her bildiğini bu gömezlerine intikâl ettirebilmek için ölesiye çırpınıp durmaktadır.

İstanbul Türk Mûsıkisi Devlet Konservatuvarı 1976'da tedrisâta başladığı zaman Kemâl Batanay da oraya Hoca tâyin edilenler arasında yer aldı. Hâlen aynı Konservatuvar'ın ilmi heyetlerinde görevini sürdürüyor.

Tevâzûu ve iyilikseverliği dillere destan olan Kemâl Batanay'ın hüsn-i hattaki ihtisas sâhası ve şöhreti «Ta'lik» nev'indedir. Bununla berâber Erkân-ı Harbiye Matbaası Başhattatı Sofu Mehmed Efendi'den «Sülûs», «Nesih» ve «Rık'a» türlerini de meşkedden Kemâl Hoca bu konularda Hacı Ömer ve Hacı Kemâl Efendilerden de oldukça faydalandığını söylüyor.

Elli seneyi aşkın bir hüsn-i hat hayâtına sâhip olan Kemâl Batanay'ın binden fazla hattı var. Bu meyanda hemen ilk elde, 1963'te basılan Yahyâ Kemâl'in Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyiş adındaki 60 sayfalık kitabı, Hamâmizâde İhsan'ın 1965'te basılan Ömer Hayyam Rubâileri adındaki 352 sayfalık kitabı, birçok icâzetnâme, memûriyet hayâtı boyunca eşe - dosta bilâ-ücret yazdığı levhalar, pek çok kitâbe ve mezar taşıyla tam 34 adet târih manzûmesi sayılabilir.

Hem günümüzdeki notayı, hem Hamparsun notasını çok iyi bilen Kemâl Batanay'ın hüsn-i hattaki çizgi zevki üstünlüğü gerçek san'at târihimizde elbette yerini alacaktır. Mûsikîde ise bu zevk üstünlüğü, erişilmesi güç bir seviyededir. O bugün nağmede klâsiğin tam zirvesine hâkimdir ve bunun şiddetle savunucusudur. Bu belki de onun ırkî ve örfî hasletlerinin dejenere olmayışından ileri geliyor. Meselâ yine büyük bir san'atkâr olan kardeşi Zühdi Müridoğlu ile, ayrı sâhalarda bile olsa, san'at telâkkileri karşılaştırılırsa, Kemâl Batanay'ın doğru bildiği şeylerden ne kadar isrâr edilirse edilsin şaşmadığı ortaya çıkar ki, bu bâzı çevrelerce bir mutaassıplık şeklinde nitelendirilebilir. Ama, gerek içtimâî hayâtımızda gerek san'at hayâtımızda eskiye ve klâsiğe âit bâzı güzel şeyler bugün bize kadar ulaşabilmişse, işte bu taassup sâyesinde ulaşmıştır. Bunun için Kemâl Batanay'ın taassubu, ayıplanmak şöyle dursun, bilâkiş tebci edilmek lâzım gelir.

Kemâl Batanay'ın eserleri, kitâbeler, levhalar ve yazılar dışında, hemen hemen hiç basılmadı*. Bunun sebebi biraz Hoca'nın tevâzûu, biraz da eserlerinin lâyıky vechile icrâ edile-

* Kemâl Batanay Hocamızın 5 eserinin notası Kubbealtı Cemiyeti Klâsik Türk Mûsikîsi fasiküllerinin 5, 6, 8, 11, 13. cü sayılarında çıkmıştır. Nikriz Âyîn-i Şerif'inin notası ise baskıya hazırlanmaktadır.

meme korkusudur. Aşağıda Kemâl Batanay'ın mûsıkîye taalluk eden eserlerine âit bir liste yer alıyor. Dini, gayr-ı dini ve saz eserleri olmak üzere üç gruba ayrılan bu liste 53 adet eseri ihtivâ ediyor :

Dinî Eserler

- 1 — *Mevlid bestesi*, muhtelif makamlarda ve on bir değişik usûlde, Güfte, Bursalı Süleyman Çelebi, 1956'da bestelenen eser 55 büyük boy sayfa.
- 2 — *Hicaz mevlid ilâhisi*, evsat usûlünde, 1956, güfte Hersekli Arif Hikmet'in, «*Hüdâ'nın en büyük ihsânı sensin yâ Resûlallah*».
- 3 — *Sabâ mevlid ilâhisi*, sofyan usûlünde, 1956, güfte kendisinin, «*Besmeyleyle başlayalım gel söze yâ müslimîn*».
- 4 — *Rast mevlid ilâhisi*, düyek usûlünde, 1956, güfte Arapça mevlidden bir parça, «*Lehü'n-nesebü'l-âli leyseke mislihi hasibün*».
- 5 — *Dügâh makâmında*, Nat-ı Mevlânâ, Türki darb usûlünde, «*Yâ Hazret-i Mevlânâ, Hak dost!*»
- 6 — *Nikriz makâmında âyîn-i şerif*, «*Ateş nezened der dil-i mâ illâ Hû*».
- 7 — *Nikriz makâmında devran ilâhisi*, sofyan usûlünde, güfte Kitapçı Muzaffer, «*Devran içinde durdum*».
- 8 — *Uşşak mevlid ilâhisi*, sofyan usûlünde, güfte Mehmed İrşâdi, «*Cân ü dilden diyelim : Lâilâhe illallah*».
- 9 — *Evic makâmında ilâhi*, usûlü düyek, «*Gül Kasidesi*», «*Bahçe-i âlemi hoşbû ile doldurdu o gül*».
- 10 — *Beyâtî makâmında ilâhi*, usûlünde, güfte Ali Ulvi Bey, «*Mü'minlerin iç âlemi bir tâze bahardır*».
- 11 — *Rast makâmında ilâhi*, sofyan usûlünde, güfte Sultan I. Ahmed Han, «*Dil hânesi pür-nûr olur*».

Gayr-ı Dinî Eserler

- 12 — *Hüseyinî şarkı*, düyek usûlünde, 1926, güfte İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, «*Cezbenâk etmez iken bir mâh-peyker gönlümü*»

- 13 — *Gülizar türkü*, sofyan usûlünde, 1947, güfte Necdet Atılğan, «*Geçtiğim dikenli aşk yollarında*»
- 14 — *Uşşak şarkı*, usûlünde, 1956, «*Sevmişti gönül seni görünce ey güzel kız*».
- 15 — *Beyâtî şarkı*, aksak usûlünde, 1936, güfte Nef'i, «*Derdim nice bir sinede pinhân ederim ben*».
- 16 — *Sûznâk şarkı*, sofyan usûlünde, 1952, «*Yol işte çemensiz ve çiçeksiz ve karanlık*».
- 17 — *Sûznâk şarkı*, düyek usûlünde, 1928, «*Sevdi gönlüm sen gibi nâzik-teni*».
- 18 — *Sabâ beste*, zincir usûlünde, 1935, «*Gülüm reftârını göster salın da bâğ-ı gülşende*».
- 19 — *Sabâ şarkı*, devrihindi usûlünde, 1947, güfte kendisinin, «*Yâr elinden yârelendi yâreli gönlüm benim*».
- 20 — *Bestenigâr şarkı*, aksak usûlünde, 1947, güfte Tevfik Nevzat Çağdaş, «*Sevdâyı terennüm edecek bestenigârım*».
- 21 — *Kürdilihicazkâr şarkı*, yürük semâî usûlünde, 1944, «*Birlikte getir bezme yine nây ü rebâbı*».
- 22 — *Kürdilihicazkâr şarkı*, aksak usûlünde, 1961, güfte Tevfik Nevzat Çağdaş, «*Beni şâd etmenin ey sevgili vuslatsa yolu*».
- 23 — *Hüzzam beste*, lenk fahte usûlünde, 1944, güfte kendisinin, «*Neden âmâlimi kırdın bıraktın nâ-tüvan gönlüm*».
- 24 — *Hüzzam şarkı*, curcuna usûlünde, 1944, «*Ne hacet sormağa cânım cemâl-i rûyini benden*».
- 25 — *Hüzzam şarkı*, curcuna usûlünde, 1944, «*Esir-i zülf-i dildârım*».
- 26 — *Nihavend şarkı*, düyek usûlünde, 1935, «*Bağlandı gönül sen gibi yektâ-yı zamâne*».
- 27 — *Nihavend marş*, 36'ncı Alay Marşı, 1939, «*Enginleri yok eder nurlu yollar açarız*».
- 28 — *Nihavend şarkı*, sengin semâî usûlünde, 1948, güfte kendisinin, «*Bir gül gibi gür saçlarına bend olabülsem*».

- 29 — *Beyâtîaraban şarkı*, aksak usûlünde, 1928, güfte İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, «Şâd iken âşık-ı pür-gam gibi dil-hûn oldun».
- 30 — *Evc şarkı*, ağır aksak usûlünde, 1928, güfte Cemâl Bey, «Bir dudak büktün devirdin bâde.i gül-gûnumu».
- 31 — *Ferah-fezâ şarkı*, cürcuna usûlünde, 1928, güfte Yaşar Nezihe Hanım, «Dem-be-dem artmakta âlâmım benim».
- 32 — *Sultânîyegâh beste*, lenk fahte usûlünde, 1944, «Görür hâl-i perişânım yine etmez bana imdâd».
- 33 — *Şedaraban şarkı*, aksak usûlünde, 1944, «Dem olur hayâlin gitmez gözümnden».
- 34 — *Şedaraban şarkı*, düyek usûlünde, 1947, güfte Tevfik Nevzat Çağdaş, «Sesinde bestelenir nazlı nazlı şedaraban».
- 35 — *Şedaraban şarkı*, cürcuna usûlünde, 1947, «Yârin bana her nağmesi bir şedarabandır».
- 36 — *Sipîhr şarkı*, müsemmen usûlünde, 1943, güfte Asım Bey, «Hasta-i aşkım gözüüm rûşen değil».
- 37 — *Hicaz şarkı*, devrihindî usûlünde, 1947, güfte Dr. Feyzi Öget, «Benzemez başka güzel gözlere şâhâne gözün».
- 38 — *Suz-i dil şarkı*, aksak usûlünde, güfte Tevfik Nevzat Çağdaş, «İçdim o güzel gözlerinin sunduğu meyden».
- 39 — *Müstear şarkı*, yürük semâî usûlünde, 1930, güfte Tevfik Nevzat Çağdaş, «Ey hüsn-i semâvî seni ben az mı severdim?».
- 40 — *Rast şarkı*, yürük semâî usûlünde, 1948, güfte Tevfik Nevzat Çağdaş, «Baş döndürüyor rûhumu saran cilveli dansın».
- 41 — *Şehnâz nakış ağır semâî*, aksak semâî usûlünde, «Bir handene bin nağme-i şehnaz edelim gel».
- 42 — *Şehnâz nakış yürük semâî*, yürük semâî usûlünde, «Arzetmek için hâlimi ben sana ey yâr».
- 43 — *Şehnâz şarkı*, sengin semâî usûlünde, 1928, güfte

İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, «Eşk-i çeşmim gibi cânâ bu gece oldu revân».

- 44 — *Acemaşiran şarkı*, curcuna usûlünde, 1961, Nezihe Yaşar Hanım'ın güftesi, «*Hastasın, muhtâc-ı derman-sın gönül*».
- 45 — *Evcârâ şarkı*, ağır aksak semâî usûlünde, güfte Yahyâ Kemâl Beyatlı, «*Bir hıyâbândır ki hasret kûy-i cânândan geçer*».

Saz Eserleri

- 46 — *Nikriz peşrev*,
- 47 — *Nikriz saz semâisi*,
- 48 — *Hisarbûselik peşrev*,
- 49 — *Hisarbûselik saz semâisi*,
- 50 — *Beyâtîaraban peşrev* (iki hâne),
- 51 — *Nihavend saz semâisi*,
- 52 — *Sûznâk saz semâisi*,
- 53 — *Segâh saz semâisi*.

ADSIZ BİR GECE

Lâika KARABEY

Bu başlığı yadırgayacaksınız. Evet «adsız gece». Duygularımı anlatacak bir kelime yaratmak istiyorum, gücüm yetmiyor. Bir mûsikî ziyâfeti, hayır çok söylendi; bir kadirşinaslık örneği, o da kullanıldı; unutulmaz bir gece, onu da beğenmedim, içinde türlü mânâlar var. Adsız bir gece, dünyâmı değiştiren bir gece...

Uzun senelerdir toplumun bir çok güzel duygularını yitirdiğine inanmıştım ve üzgündüm. Çocukluğumda, çok gençliğimde birbirini seven, birbirini destekleyen, birbirini yücelten, birbirine saygı duyan, birbirini her türlü şeyden koruyan bir topluluk vardı. Senelerdir bunu yitirdik ve büsbütün yitirdiğimize inanıyordum, bunun sebepleri de var, ama, konumuz bu değil. İşte bu duygum bu gece yok oldu, içime huzur doldu. Bu geceye ne ad vereyim...

Bir kaç sene evvel «Kubbealtı» çalışmalarını duymuştum. «Kubbealtı Türk San'at Mûsikîsi Enstitüsü» olduğunu bu gece öğrendim ve bütün müzik dernekleri gibi bir çalışma diye düşünüyordum, meğerse eşi olmayan bir faâliyetmiş. Bu müessesenin varlığını da Kemâl Hoca ile değerli kemençeci Kâmrân Erdoğru'dan duymuştum. Sessizce gidiyor ve müesseseye bir şeyler veriyorlardı. Seneler geçti.

7 Nisan Pazartesi akşamı başka bir dünyâm oldu. Bir gün evvel telefon çaldı, açtım. Nâime Batanay bana yaşayacağım güzel bir geceyi anlattı. Hocam, Kemâl Bey için Kubbealtı bir

jübile yapıyor. En evvel sizi düşündüm, sizden aldığım feyzi unutamam, dâvetiye getireceğim, ne zaman getireyim dedi. Çok sevindim, evet sevindim. Nâime Batanay da hoca gibi eşi az bulunan yetenekli, faziletli bir insandır. Talebelerim arasında bambaşka bir yeri vardır, hiç unutmam. İki Batanay'lar herkesten saygı ve sevgi görmektedirler. Ama herkesin birbirine gösterdiği klişeleşmiş, sevgi ve saygı değil; başka bir saygı, sevgi, buna da ad bulamıyorum. Kemâl Hoca birçok kâbiliyetlere sâhipken yine birinden bir şey öğrenmek için koşan bir insandır. İşte bu tevâzûun bir örneği. Birinden bir şey öğrendimi onu dâimâ takdirle söylerdi, bu da nezâketinin bir örneği ve otuz senedir tanıdığım hâlde kimse için bir tenkid yaptığını duymadım bu da iyi yaradılış örneği. Hiç bir zaman menfaat beklememiştir; bu Allâh'ın ona verdiği iyi ahlâk. Kendine gösterilen yakınlığı her zaman tekrarlamıştır. Bu da insanüstü bir duygu varlığı. 87 yaşında sıhhatli, şuurlu bir hayâtı var ve onu yaşatan yine aynı değerde bir eşi var, bu da Allâh'ın sevgili kulu olduğunu gösterir. Kemâl Batanay âile dostumdur, ama onu bilhassa Sadettin Arel zamânında daha çok tanıdım. Aziz hocam Arel'i en iyi tanıyan, en iyi anlayan o olmuştur.

Kemâl Hoca yaptığını söylemeyen bir insandır. *Yeni İstanbul* gazetesi Habib Edip zamânında bir mevlid bestesi müsâbakası açmıştı ve hoca da besteledi. Nedense bana inanırdı, bize geldi ve okudu, ben de çaldım. İnanın ki çok güzeldi, ama başka besteleyen olmadığı için ne yazık ki ödül vermediler. Hoca bir daha bundan söz etmedi. Onun bir yerde yayınlanmasını gönül istiyor.

Hocanın bütün gönlümle sıhhatli, uzun bir ömür sürmesini ve emek verdiği Kubbealtı müessesesine, değerli çalışmaları ile memlekete faydalar sağlamasını dilerim. Kimsenin yapmadığı bir kadirşinaslık gösterdikleri için kurucularını kutlarım.

OSMANLI TARİHİ'NİN YABANCI KAYNAKLARI BAKIMINDAN EŞSİZ BİR KÜTÜPHÂNE : AUBOYNEAU

Dr. Orhan F. KÖPRÜLÜ

(Indiana Üniversitesi Osmanlı Târihi Eski Assoc. Profesörü)

Osmanlı Târihi'nin mühim kaynaklarından birisini de çeşitli yabancı dillerde yazılmış eserler teşkil etmektedir. Ancak uzun yıllardır her vesile ile belirttiğimiz vecihle Avrupa, Amerika ve Rusya'nın çeşitli kütüphânelerinde¹ yer alan bu eserlerin bir çoğu, yalnız yerli târihçilerimiz için değil Avrupalı ilim adamları için dahî büyük ölçüde meçhul kalmıştır. Osmanlı târihi bakımından büyük bir değer taşıyan ve hattâ bazıları hâlâ yazma hâlinde bulunan bu eserlerden, isimleri az çok bilinenlerin bile muhtevâları lâıyık ile incelenmemiştir. Bu cins kaynaklardan pek çoğunun, bahsettikleri devir ve hâdiselerin hemen akabinde yazılmış ve basılmış olduklarını gözönünde tutarsak, bunların, bizim kullandığımız ölçülere göre, bir yazma kitap kadar değerli bulundukları inkâr edilemez. Bugüne kadar gerektiği gibi yararlanılamamış olan bu cins kitaplar yalnız Osmanlı Târihi'nin bazı karanlık noktalarını aydınlatmakla kalmayacak, bu târihin şimdiye kadar mevcûdiyetleri düşünül-meyen bazı yeni mes'elelerini de ortaya atmak imkânını sağlayacaktır.

1 Osmanlı Târihi'nin yabancı kaynaklarının bulunduğu çeşitli kütüphâneler hakkında daha geniş bilgi almak için bk. Dr. Orhan F. Köprülü, **Türklükle alâkalı yabancı eserlerin bulunduğu başlıca Avrupa ve Amerika kütüphâneleri**, **Türk Kültürü**, Ocak 1979, sa. 195, s. 24 - 32.

Osmanlı târihi, edebiyâtı ve dilinin çeşitli devir ve mes'eleleri hakkında bâzıları hâlâ yazma hâlinde bulunan çeşitli yabancı dillerdeki kitap ve risâleleri bir araya getiren koleksiyonlarından bir tânesi de Londra Üniversitesi'ne bağlı School of Oriental and African Studies'in kütüphânesine mülhak olan G. Auboyneau'nun kütüphânesidir. Böyle eşsiz bir kütüphânenin, ayağımıza kadar gelen bir fırsatın tepilerek, School of Oriental and African Studies tarafından satın alındığını 1951'de O zamanlar genç bir hâriciyeci olan Turgut Menemencioglu (şimdi emekli büyük elçi)'ndan duymuştum. 1951'den 1953 sonlarına kadar Londra'da bulunmamdan yararlanarak, bu kütüphânedeki kitapların bir kısmını gözden geçirmek, bâzılarını kopye etmek, bir kısmından da gerekli notlar almak imkânını bulmuştum².

Aslı mesleği bankacılık olan ve I. Dünyâ Harbin'den evvel Türkiye'de Osmanlı Bankası müdürü olarak vazife gören G. Auboyneau, bir târihçi değil sâdece bir kitap meraklısı olduğu için her ne kadar A. Fevret ile birlikte *Essai de Bibliographie pour servir a l'histoire de L'Empire Ottoman* (Paris 1911) adıyla bibliyografik mâhiyette bir eser yayınlamışsa da, kitaplarının bir çoğunu, okumak şöyle dursun, hattâ açmamıştı. Nitekim, elimizden geçen bir çok kitabın sayfaları ilk olarak tarafımızdan kesilmişti. Öyle zannediyoruz ki bugün bile henüz incelenmemiş kitapların sayfaları hâlâ kesilmemiş bir hâldedir.

Biz bu makâlemizde, Auboyneau'nun kütüphânesinde bulunan, bir kısmının mevcûdiyetleri, bir çoğunun da mâhiyetleri bilinmeyen kitap ve risâlelerden bâzı örnekler vereceğiz.

Yukarıda da işâret ettiğimiz üzere bahis mevzûu kitaplardan bâzıları yazma hâlinde olup, bunlardan üç tânesinin künyesini aşağıda veriyoruz.

2 Auboyneau'nun bu kütüphânesinden ilk defâ, **Osmanlı târihi ile alâkalı İngilizce kitap ve risâleler hakkında bâzı notlar (Türk Kültürü**, Nisan 1968, sayı 66, s. 13) adlı makalemizde bahsetmiştik.

G. Auboyneau'nun Paris'te kendi ismini taşıyan bir diğer kütüphânesi daha (bu hususta 1 numaralı notta adı geçen makalemizin 27. sahifesine de bakılabilir) mevcûd olmakla birlikte, bu kütüphânedeki kitapları inceleyemediğim cihetle bu hususta daha fazla bir şey söylemek imkânından mahrûmum.

1 — The acts and enterprizes of Othoman and his successors Kings of Turkie.

Manuscrit Anglais vers 1575 sur velin d'une belle écriture bonne reluire de l'époque, veau doré sur plats exlivris petit folio.

(nr. 890, 62.4)

2 — Capitulations of the English nation wherein all the old were renewed alterer anasatt in order, with the aditions observed by his mag. Ambassador with the Grand Signior, 1622.

(nr. 1066/8)

Manuscrit in 4°

3 — Battaglia navalie sequita tra l'Armato veneta et ottomana nell'acque d'jura et Androli XXII Agto 1604.

Dedicatè al sigr. Gerolamo Duado, the author's original manuscript on paper containing 49 original drawings of Plans and ornamental titles, with descriptive text, folio. orig. limp vellum, 1696.

(nr. 1394)

Aboyneau'nun School of Oriental'deki kütüphânesinde yer alan yabancı eserlerden Osmanlı Târihinin çeşitli zaman ve mes'elelerine âit olanları arasında da, bir kısmının katalog numaralarını da verdiğimiz aşağıdaki kitap ve risâleleri sayabiliriz.

1 — A brief account of the Turks late expedition agains the Kingdome of Hungary, Transylvania and the hereditary countries of the Empereour: Together with an exact narrative of the remarquable occurences at the siege Newhausel.

translated out of Dutch, London 1663. 52 sahife

2 — An exact account of the late engagement between the French King's Forces and those of the Grand Seignior before Candia on the 25th of june 1669.

As it came in a letter from the Duke of de Navailles the French General, with a list of the slain and wounded, printed by Tho. Newcomb 1669.

(nr. 282 - 59976)

3 — A true account o fthe siege and taking of the famous city of Grand in Hungary.

In a letter from a Gentleman there to this correspondant in London.

printed by E. Mallot, London 1683.

tek yapraktır
(nr. 1008)

4 — A Full and true account of the Great Battel fought betwixt the Turks, Hungarian rebels and Polish Army before the city Presboun

with two Latin letters one from the Emperor, the other from the Duke of Lorraine to the King of Poland and communicated to the Polish Envoy in London.

printed for Edwd. Brewster at the Craine in st. Pauls church-yard 1683.

(Bunun British Museum'da bile bir kopyesi yoktur.)

(nr. 1129 - 56129)

5 — An account of Monsieur de Quesne's late expedition at Chio together with the negotiation of Monsieur Guilleragues the French ambassador at the Port. In a letter written by an officier of the Grand Vizir's to a Pacha.

translated into English. Printed Richard Tonson at Grays inn Gate in Grays inn Lane... near Fleet street, 1683.

(50 sahife tutan metnin bir kopyesi husûsî kütüphânemizdedir).

6 — G. Albrizzi, Nova relatione della Vittoria ottenuta contra gli Ottomani nella Campagna d'Argos il 10 Guigno 1695.

Venise 1695

7 — Savinien d'Alquie, Les mémoires du voyage du Mis de ville au Levant ou l'Histoire curieuse du siège de Candie.

cempren. en 3 parties tout ce qui s'est passé, tant avant l'arrivée et sous le Commendem de ce général, que vous celui du Mis de S. André Montbrun, Jusques à la prise de la place, le tout tiré des mémoires de J.B. Rostagne. Amst. H. et Th. Boom 1671. 2 part en 1 vol.

(nr. 1326)

8 — Aiescha, Les amours de Mahomet écrits par Aiescha une des ses femmes.

Londres 1750

(nr. 242)

9 — S. Anticano, *Frammenti storici della guerra di Candia*, Bologna 1647.

(nr. 873)

10 — De Bazancourt, *L'expédition de Crimée jusqu'à la prise de Sebastopol*.

Paris 1861, 2 vol.

(nr. 757)

11 — Belin de Monterz, *Lettres Turques Historiques et politiques écrites tant par Mehemet II, Empereur ottoman que par généraux, ses sultanes, un de ses ambassadeurs et Uzun Cassan Roi de Perse, son Contemporain*.

Paris 1764

(nr. 268 - 59519)

12 — N. Beregani, *Historia della guerra d'Europa dalla comparsa dell'armi ottomane nell' Hungheria l'anno 1683*.

2 parties en 1 vol.

Venetia 1698

13 — Jacques de Bourbon, *La grande et Merveilleuse et très cruelle oppugnation de la noble cité de Rhodes prinse naguères par Sultan Séliman à présent Grand turcq,... rédigée par escript par,... Frère Jacques, Bastard de Bourbon, Commandeur de Saint Maulviz, Doysemont etc*.

Paris 1527³

(nr. 917)

14 — Castlemaine (Earl), *An account of the present war between the venetians and Turks, with the state of candie, fine portrait by Faithorne*,

London (?) 1666

(nr. 437)

15 — Cavalliero, *Relacea exacta a verdadeira de conjuracao que Mustafa Baxa da Rhodos intenton joyer na ilha de*

3 Bildiğimize göre bu kitaptan yeni târihçilerden Eric Brockman, *The Two Sieges of Rhodes 1480 - 1522* (London, 1969) adını taşıyan eserinde (s. 163) faydalanmış olup, orada J. de Bourbon'un kitabının Paris'te 1526'da basıldığı yazılı ise de bu farkın neden ileri geldiğini tesbît edemedik.

Malta com as escravas Mahomet anos pero se fozeren senhares della en 29 de printro de 1749.

Lisboa 1750

(nr. 812)

16 — Charles (Roi de Grande Bretagne), **King Charles**, his letter to the Great Turk the high and mighty Sultan Morat... Lord and Commander of the Ottoman kingdom, sole and supreme monarch of the Easetrn Empire

London 1642

(nr. 816)

17 — Chassignol, **Histoire des Grands vizirs Mahomet Coprogli Pacha, Achmet Coprogli Pacha celle des... derniers grands seigneurs, de leur sultanes et sultanes favorites avec les plus secrettes intrigues du Sérail par de Chassignol (Chassipol)**

Amsterdam 1676⁴

(nr. 145)

18 — G. Clement, **Campagne Turco - Russe de 1877 - 1878.**
Paris 1908

(nr. 742)

19 — **Costumes Turcs, Recueil de Pl. gravées en Couleur, par J.H. Bar. vers 1780.**

20 — **The military Costumes of Turkey illustrated by a series of engravings from drawings made on the spot.**

Dedicated by permission... H.E. the minister of the Ottoman Porté to his Britannic Majeste. London 1818... Orné de planches de Costumes du portrait de Antonaki Ramadani ministre de la Portre Ottomane à Londres et d'un frontispice.

(nr. 1156)

21 — **The Costumes of Turkey illustrated by a series of engravings with description in English - French.**

4 Tayyib Gökbilgin'in **İslâm Ansiklopedisi**'ndeki **Köprülüler** maddesinde, bu kitabın müellifinin adı yoktur. Bahis mevzûu eserinin ismi **Histoire des Grands Vizirs** şeklinde geçer. Basıldığı yer de Paris 1676 olarak verilmiştir.

printed for William Miller by William Bulmer,
London 1804

(nr. 1157)

22 — D.A. **The present state of the German and Turkish empires and remarks thereupon.**

London 1684

(nr. 203)

23 — O. Dapper, **Description exacte des isles de l'Archipel et de quelques autres adjacents dont les principales sont Chypre, Rhodes, Candie, Samos, Chio etc.**

traduit du Flamand avec 19 planches de vue 4 planches du monnaies et 5 Cartes.

Amsterdam 1703, folio

(nr. 1201)

24 — **Description du Pachalik de Bagdad.**

Paris 1809

(nr. 24)

25 — **Description of Candia, in its ancient and modern state with an account of the siege thereof (1666 - 1669)**

London 1680

26 — Des Reaux de la Richardiere, **Le voyage de Candie fait par l'armée de France en l'année 1669.**

Paris 1671

(nr. 225)

27 — **Documenti di Storia Ottomane del secola XVI**

Florence 1842

(nr. 1411)

28 — W.A. Duckett, **La Turquie pittoresque, histoire, mœurs, description, préface par Th. Gauthier**

Paris 1855

(nr. 1140)

29 — J. Du Cros, **Histoires des voyages de M. le Marquis de ville en Levant et du siège de Candie.**

Paris 1669

G. Auboyneau'nun kütüphânesinde bulunan ve bugüne kadar neşrolunan İstanbul bibliyografyalarında yayınlanmayan

İstanbul ile ilgili olup, şimdiye kadar pek kullanılmamış eserler arasında da şu kitapları sıralayabiliriz.

1 — D'Andrezel, *Voyage de M. le viconte d'Andrezel à Constantinople en qualité d'ambassadeur de Sa Maj. très Chrétienne chez l'empereur ottoman.*

Mit grosser (32.5×47.50 cm) Ansicht von Constantinopel in Color. Kupferstich. Fol. (Marseille, ca 1728) 98 Seiten
Hmar

(nr. 1029)

2 — *Les Admirables horribles signes apparu en plain jour sur la ville de Constantinople le quinziesme d'octobre dernier 1612.*

Paris 1612

(nr. 595 - 59485)

3 — *Album Du Mis de Riviere, Contenant des vues de corse, de Grèce et de Turquie, prises pendant le voyage du Marquis de Riviere Ambassadeur à Constantinople parti de Bastia pour son poste le 9 mai 1816.*

4 — J.E. Beauvoisins, chef d'escadron. *Notice sur la Cour du Grand Seigneur, son sérail, son harem, la famille du sang impérial, sa maison militaire etc.*

Paris 1809, 1 vol. 167 pp.

(Souvenirs d'un officier français prisonnier de guerre pendant trois ans en Grèce et à Constantinople)

(nr. 966)

5 — A.L. Castellan, *Lettres sur la Grèce, l'Hellespont et Constantinople, faisant suite aux lettres sur la Morée avec 20 dessins de l'auteur gravés par lui même,*

2 parties en 1 vol. Paris 1811

(nr. 37)

6 — C... D... *Deux années à Constantinople et en Morée on Esquisses historiques sur Mahmoud, les Janissaires, les nouvelles troupes, Herahim Pasha, Solyman Bey.*

Londres et Paris 1828, 228 pp.

7 — P. Doublet, *Le Turc et la Russie on Histoire du Sultan Mahmoud et de l'Empereur Nicolas suivie de notes statistiques sur les ressources, l'étendue les armées de la Turquie*

et de la Russie et de quelques détails sur Constantinople.

Paris 1829

(nr. 711)

8 — Jean Du Bourgneuf, **Letters sur Constantinople et la Grèce.**

Orléans 1909

(nr. 754)

9 — Du Musnil, **Della grandezza dell'Impero Turco Considerato... stati e nella forze militari Lettera scritta da Constantinopoli ad un ministro di rispetabile Petenza Europea...**

Bassiglio 1773

(nr. 1006)

(pièce très rare et curieuse. Les planches montrent des uniformes, des armes et le campement de l'armée Turque)

10 — J. Du Mont, **Nouveau voyage de Levant par le Sieur Du Mont, Contenant les observations qu'il a faites et les relations historiques de ce qu'il a vu de plus remarquable en Allemagne, en France, Italie, Malte et Turquie.**

La Haye 1694

(nr. 546)

(Les planches gravées représentent e.a. Incendies des Français la Palatinat, Audience donnée par le caïmakam de Constantinople à mr. de Chateau-neuf ambassadeur de France)

11 — Dupre, **Voyage à Athènes à Constantinople ou Collection de portraits vue de Costumes grecs et Ottomans, peints d'après nature en 1819.**

Paris 1825

(nr. 1178)

12 — Durant - Brager, **Voyage dans le mer Noir, le Bosphore, la mer de Marmara et les Dardanelles. 24 vues,**

Paris

(nr. 1213)

13 — D'Anville, **Mémoire sur l'étendue de Constantinople comparée à celle de Paris.**

Paris 1764

(nr. 1007)

14 — Le chevalier d'Arcq, Lettres d'Osman a Constantinople 1753.

3 tomes en 1 vol.

(nr. 540)

15 — Elisa de B..., Mémoires de la princesse Elisa de B... ou histoire d'une orpheline, française écrite par elle-même renfermant des détails curieux et intéressants sur la Cour Selim III, le Sérail et la vie du Sultan Osman.

Rapet 1822, 2 vol.

(nr. 269)

16 — J.C.H. de Berse, Voyage en Crimée, au Caucase, en Géorgie en Arménie, en Asie Mineure et à Constantinople en 1829 et 1830 pour servir à l'histoire de Hongrie.

Paris 1838

17 — Jos. Boscovich, journal d'un voyage à Constantinople de Pologne fait par Josh. Boscovitch Ragusan à la suite de Jacques Porter Ambassadeur d'Angleterre.

Lausanne 1772

18 — Colier, Journal de M. Colier résident à la Porte pour messieurs les Etats Généraux des provinces Unies.

Paris (?) 1678

(nr. 742)

19 — Henri Cornille, Souvenirs d'Orient, Constantinople - Grèce - Jérusalem - Egypte.

Paris 1836, 2ème édition

(nr. 1241)

20 — Dasippe, Turquie, Anecdote o sia la storia segreta della famiglia Ottomana, trad. dal francese, con le relazioni del Serraglio del Gran Signore e della città di Constantinopoli.

Napoli 1729

(nr. 907)

21 — Léon Dorez, Itinéraire de Jérôme Mamond d'Artibes à Constantinople (1544) texte Italien publié pour la première fois avec une introduction et une traduction par Léon Dorez.

Paris 1901.

Yukarıdan beri künyelerini vermeğe çalıştığımız kitap ve risâleler, öyle sanıyoruz ki Auboyneau kütüphânesinin kıymeti

hakkında okuyuculara bir fikir verebilecektir.

Kolaylıkla söylebiliriz ki burada sâdece isimlerini verdiğimiz eserler, târihçilerimize, bir kısmı muhtevâları, diğer kısmı ise isim ve mevcûdiyetleri bakımından dahî meçhul kalmış kitaplardır. Osmanlı târihiyle uğraşanlar yerli kaynaklarımızın yanında, yabancı dillerde yazılmış eserlere de her hâlde şimdiye kadar olduğundan daha fazla değer vermek zorundadırlar.

Ahmet Mithat Efendi'nin Önemli Bir Romanı :
MÜŞÂHEDÂT

Necat BİRİNCİ

— Geçen sayıdan devam —

Romanda Zaman

Müşâhedât, zaman bakımından dikkate değer bir durum gösterir. Romanda asıl vak'anın cereyân ettiği zaman, muharririn hayâtının bir ânında başlar ve yaklaşık olarak bir sene devâm eder. Ancak bu müddet zarfında cereyân eden romanda mâzî ve hâlihâzır olmak üzere iki zaman kadrosu teşekkül etmiştir. Siranuş, Ağavni, Refet ve Seyyid Mehmet Nûman'ın romanda görünmeleri ve bütün mâcerâları bu iki zaman kadrosu içinde okuyucuya verilir.

Muharrir, bu kahramanları önce hâlihâzır durumları ile bize tanıtır. Bundan sonra kahramanların mâzilerinin anlatılmasına geçilir. Bu geçiş, kahramanları mâzileri ile tanımamızı sağlar. Bundan sonra zamanda tekrar hâlihâzıra gelinir. Böylece hâlihâzır ve mâzî olarak iki esas kadro meydana getiren zaman, geliş gidiş hâlinde romanın ikinci bölümünden beşinci bölümün sonuna kadar sürer. Nihâyet romanın altıncı bölümünde mâzî ortadan kalkar ve zaman, sâdece hâlihâzırda devâm eder.

Romanda Mekân

Romanda vak'a oldukça dar bir coğrafya içinde geçiyor. Bütün roman boyunca İstanbul'dan dışarı çıkılmadığı gibi, şehrin de ancak bâzı semtleri bu coğrafyanın içine girmiştir. Bu mekân Ahmet Mithat Efendi'nin hergünkü hayâtının geçtiği ve çok iyi tanıdığı yerlerdir. Bir ara Karnik dolayısıyla Paris'ten bahsedilirse de, bu, romanın bütününde önemli bir yer teşkil etmez. Vak'ada ağırlık merkezi Beyoğlu'dur. Romanın baş kadın kahramanları burada otururlar. Romanın ikinci önemli merkezi olarak Eminönü'nü gösterebiliriz. Burası da erkek kahramanlarının iş muhîtidir.

Roman iç ve dış olmak üzere iki mekânda cereyân eder.

*Dış mekânın krolonojik
tasnîfi :*

Beykoz'dan geliş

Boğaz

Köprü

Karaköy

Tünel

Beyoğlu

Galatasaray

Karnavulu Sokağı

Yüksek kaldırım

Galata

Hoca Paşa Mahallesi

Hünkâr İskeleyi

Eminönü

Okçu Musa Caddesi

Tepebaşı

Parmakkapı Sokağı

Kalyoncu Sokağı

*İç mekânın kronolojik
tasnîfi :*

Vapur

Kamara

Siranuş'un dâiresi

Seyyid Mehmed Nûman'ın

yazıhânesi

Ağavni'nin dâiresi

Ahmed Midhat Efendi'nin

yazıhânesi

Vartov'un evi

Şahıslar ve Çevreleri: Romanda şahıslar fazla mekân değiştirmezler. Hayatları belli noktalar arasında gidip gelmelerle geçer.

Siranuş ve Ağavni'nin Çevresi:

Beyoğlu muhîti.

Ahmed Midhat Efendi'nin Çevresi:

Beykoz, Hoca Paşa Mahallesi, Bâbîâli, yazıhâne.

Refet'in Çevresi:

Eminönü, yazıhâne, Beyoğlu.

Seyyid Mehmed Numan'ın Çevresi:

Yazıhâne.

Mekâna dikkat: Romanın yazılışındaki realist olma iddiâsı mekânın insanla berâber anlatılışında kendisini açıkça gösterir. Dâima müşahhas unsurlar üzerinde durulur. Muharrir, mekânın içine sağlam bir şekilde yerleştirilen insanın hareketlerini fotoğraf makinesiyle tesbit eder gibi en ince detaylarına kadar belirtir. Bu husus üzerinde «Tasvirler» bölümünde duracağız.

Kompozisyon

Müşâhedât, yazılış bakımından değişiklik gösteren bir romandır. O, masa başında oturulup meydana getirilmemiş, bir tahkikle teşekkül etmiştir. Muharririn, vapurda rastladığı iki kadının konuşmalarına duyduğu ilgi, bu kadınlardan birisinin bir adamı tokatlamasıyla aşırı bir merak hâlini alır. Bundan sonra muharrir, içindeki merâkı tatmîn etmek için kadınları tâkib eder ve onlardan mâcerâlarını öğrenmeğe muvaffak olur. Fakat muharririn öğrendikleri sâdece bu iki kadın hakkında değildir. Romanda şahıslara bağlı olarak gelişen vak'a dâireleri vardır. Bunlar Siranuş'un, Ağavni'nin, Refet'in ve Seyyid Mehmed Nûman'ın hayat mâcerâlarıdır. Fakat muharrir esas olarak iki kadının hayâtını anlatmış Refet ve Seyyid Mehmed Nûman'ın mâzileri hakkında diğerlerine nazaran daha geniş mâlûmat vermemiştir.

Romanda vak'a mâzî ve hâl plânında teşekkül etmiştir. Mâzide cereyân etmiş olan vak'alar oldukça geniş bir yer kaplar. Tek vak'a yoktur. Romanda anlatılış sırasına göre Refet, Ağavni, Seyyid Mehmed Nûman ve Siranuş'a âit vak'alar birbirini tâkib eder.

Romancı, kahramanlarının hayatlarını bizzat mâcerâ sâhiplerinden dinler.

Vak'anın tesbit tarzı:

- 1 — Refet'in mâcerâsı
 - a) Bizzat kendisinden dinleme
 - b) Siranuş ve Ağavni'nin verdiği bilgi.
- 2 — Ağavni'nin mâcerâsı
 - a) Siranuş ve kendisinden dinleme
 - b) Refet'in verdiği bilgi.
- 3 — Seyyid Mehmed Nûman'ın mâcerâsı kendisinden dinlenir.
- 4 — Siranuş'un mâcerâsı
 - a) Kendisinden dinleme
 - b) Refet'ten tahkik.

Romanın büyük bir kısmını, bu dinleme ve tahkik neticesinde öğrenilen vak'aların terkibi kurar. Bu kısımlarda roman kahramanlarının geçmişteki mâcerâları naklolunur. Fakat roman sâdece geçmişteki vak'aların tesbitinden ibâret değildir. Romancı bu şahıslarla tanıştıktan sonra, onların hayat seyirlerinde doğan yeni durumlar vardır. Bu durumları hazırlayan sebepler, muharririn bu şahıslarla karşılaşmasından önce meydana gelmişse de bunların su yüzüne çıkışı onun iştirâkinden sonradır.

Mâzideki mâcerâları başlı başına birer roman teşkil edecek şekilde olan kahramanların hâlihâzırda sükûn bulmuş hayatları, Feride'nin Refet'e karşı olan aşkının ortaya çıkmasıyla yeni bir safhaya girer. Fakat bu safha çok devâm etmez. Ağavni ve Feride'nin ölümüyle kapanır.

Bu arada Siranuş'un mâzisi ile alâkalı olan Karnik'in Paris'te işlediği cinâyetlerden dolayı idâma mahkûm edildiği Fransız gazetelerinden öğrenilir.

Bütün bunlar, hâlihâzırda dâvem eden vak'anın en uzun çizgisi olan Siranuş'un hayâtında yeni bir safha açar. Bu safhada genç kızın bir sırrı açıklanır: Siranuş mâniaların ortadan kalkmasından dolayı, çok eskiden beri Refet'e karşı olan sevgisini açıklamaktan çekinmez. Esâsen Refet'de onu sevmektedir. Romanın sonuna kadar hiçbir şekilde bahsi geçmeyen ve hissedilmeyen bu sevginin birden bire ortaya çık-

ması romandaki vak'anın mes'ud bir neticeye bağlanmasını sağlar. Muharririn de yardımıyla Siranuş ve Refet evlenir.

Romancı vak'anın kuruluşunda, merak duygusunu oldukça ustalıkla bir şekilde kullanmıştır. Okuyucu baştan sona kadar, arka arkaya atılan düğümlerin peşinden heyecanla gider.

Romanın ilk düğümleri daha Şirket-i Hayriyye vapurunda, Siranuş ve Ağavni'nin konuşmaları arasında atılır. Bu iki kadın bir gaddardan bahsetmektedirler. Bu gaddarın birisi Siranuş olmak üzere iki de mağdûresi vardır. Konuşma esnâsında bir de hem Siranuş'a, hem de meçhul gaddara, baba derecesinde iyiliği dokunmuş, Seyyid Mehmed Nûman adlı birisinden bahsolunur.

Bu konuşmaları dinleyen muharrir, zihninde yer eden merak noktalarını şöyle tesbit eder.

«...Seyyid Mehmed Nûman kim? O gaddar kim? Küfrân-ı nîmeti, gadri filânı neden ibaret?» (s. 21).

Arka arkaya sıralanan bu düğümlere 23. sahifede Siranuş'un vapurda bir adamı tokatlamasıyla, bir yenisi daha eklenir.

Birinci bölümde atılan bu düğümlerin çözümüne dördüncü bölümde başlanır. 124. sahifede Siranuş'u himâye eden Seyyid Mehmed Nûman'ı tanırız. 144. sahifede Siranuş'a gadri dokunan Karnik'in ikinci mağdûresinin Feride olduğu öğrenilir. 150. sahifede de Siranuş'a olan gadrinin ne olduğu açıklanır.

İlk bölümdeki düğümlerin çözümü beşinci bölümde de devâm eder. Siranuş'un mâzîsini öğrendiğimiz bu bölümün 187. sahifesinden vapurdaki dövme hâdisesinin üzerindeki perde kalkar.

Bu şekilde ilk bölümden itibaren okuyucunun merâkını kendi üzerine çeken mes'elelerin dördüncü ve beşinci bölümlerde çözülmesiyle boşalan romanın devâmı için muharrir yeni düğümler peşine düşer. 190. sahifede Siranuş, romanda yeni bir safha teşkil edecek olan bir sırrı açıklar.

«... Bilmiş olunuz ki Seyyid Mehmed Nûman'ın kızı Feride Refet'e âşıktır.» (s. 190).

Aşkı için her şeyi yapmağa kararlı olan Feride'nin bu sevgisinin neticelerinin ilk safhası 230. sahifede Ağavni'nin boğulmasıyla ikinci safhası da 279. sahifede kendisinin ölümüyle kapanır.

Romanın bundan sonrasını, Siranuş ve Refet'in sevgisi doldurur.

Romancı, romanını hâdiselerin gelişmesi bakımından muhtelif başlıklar taşıyan sekiz «kitab»a ayırmıştır. Her «kitab»ın ihtivâ ettiği hâdiselerle ilgili merak uyandırıcı husûsî adları vardır.

1. Kitap : Bir ta'kib	s. 7 - 45
2. Kitap : Bir tâcir çırağı	s. 46 - 86
3. Kitap : Antuvan Kolarıyo	s. 87 - 123
4. Kitap : Seyyid Mehmed Nûman	s. 124 - 164
5. Kitap : Müşkilât-ı muğlâka	s. 165 - 203
6. Kitap : Cehl ve acz	s. 204 - 241
7. Kitap : Cezâ	s. 242 - 281
8. Kitap : İnkişâf-ı esrâr	s. 282 - 319

Bu büyük bölümler, kendi aralarında ayrıca epizotlara ayrılmışlardır.

Yaşanan Hayâta Âit Realist Levhalar

Ahmed Midhat Efendi'nin naturalist romana örnek olmak üzere yazdığı Müşâhedât'ta en önemli husûsiyet tasvirlerdeki realizm hâkimiyetidir. Mekâna ve şahıslara son derece dikkatle bakan muharrir, onları tam bir realizm duygusu içinde, en ince teferruâtına kadar anlatmıştır. Bu cümleden olarak bâzan Hünkâr çayırındaki bahçıvanlar, bâzan Eminönü'ndeki canlı ticâret faâliyeti, bu faâliyet içindeki seyyar satıcılar, temiz kıyafetli aşçılar, bâzan de «Tosun» adı verilen kabadayılar asıl çehreleriyle karşımıza çıkarlar. Bâzan bunların yanında, romanda tamâmiyle mahalli hayat sahneleriyle de karşılaşırız. Bunlar arasında bilhassa âşıkların sevgilileriyle haberleşme şekillerini gösterenler ilgi çekicidir.

Romanda yaşanan hayâta âit realist levhaları üç grupta incelemek mümkündür.

- 1 — Mekâna ait tasvirler.
- 2 — Şahıslarla ilgili realist cepheler.
- 3 — Mahalli hayat sahneleri.

1 — *Mekâna âit tasvirler*: Romanda mekân tasvirleri az olmakla beraber oldukça önemlidir. Tam bir realist görüşle anlatılan mekânı iki grupta inceleyebiliriz.

a) *Dış tasvirler*: Romandaki dış tasvirler, İstanbul hayâtının iki zengin tablosunun anlatılması şeklindedir. Bu tasvirlerden ilkinde Şirket-i Hayriyye vapurunun kıç tarafındaki kalabalık, ikincisinde Eminönü meydanının ticârî hayâtı ele alınır.

Şirket-i Hayriyye vapuruna âit tasvir bir kalabalığın anlatılması şeklindedir. Fakat bu kalabalık tamâmiyle hareketsizdir. Herkes olduğu yerde durur. «*Kıç taraf gereği gibi kalabalık. İslâm'dan da epeyce yolcu var, gayr-i müslimden de! Sakallılar da var, kılıçlılar da! Şapkalılar da var, fesliler de! Birkaç alafranga kadın bile var.*» (s. 23).

Eminönü meydanına âit tasvir ise bu meydandaki ticârî faaliyetini tam bir realizm anlayışı içinde anlatır. Rıhtıma yanaşan kayıklar, kayıkçılar, kayıklarla gelen bahçıvanlar, hammallar, kantarcılar, matrabazlar, seyyar satıcılar, velhâsıl meydana herşey olduğu gibi gösterilmiştir. İki sayfa süren bu tasvir romanın en canlı bölümüdür.

«*Sarayburnu'na yaklaştığımız zaman bizim kayığa şebih birkaç kayığa rast geldik. Kayıkçılar birbirine âşinâlık ederek, ufacık bir filo tertibiyle Eminönü'ne vardık. Ne bakalım! Bizden evvel elli altmış kayık oraya gelmişler. Bunların da başları, kıçları altlarında uyumakta bulunan bahçevanlar uyanmışlar. Her kayığa üçer beşer hammal girmiş. İskele cihetinde birçok küfeci! Birçok sebze! Birçok matrabaz!*

«*Gümrüğün eşyâ-yı ayniyye mağazasıyla köprü arasındaki yetmiş seksen arşından ibâret sâhil ile, tramvay vagonlarının durdukları yere kadar, o meydancıkta akall-i tahmîne göre ikibin kadar adamın, bir bahar gecesi, saat beşten sonra müctemi ve meşgûl olduklarını hiç derhâtır ettiğiniz var mıdır?*

«*Kayıklardan yol bulup da yanaşabilmek bir emr-i asir! O kalabalığa merâm anlatabilmek bir emr-i muhâl! Hammallar küfe yapmak gayretinde! Bahçevanlar küfe kaybetmemek mecbûriyyetinde! Arkacılar, sebzeciler, matrabazlar, zavallı bahçevanları boğmacaya getirip malları yok bahâsına kapatmak kurnazlığında!*

«*Yeni Câmî'e doğru yer yer, küme küme küfeler konulmuş. Her küfe bir dükkân farz olunsun, fakat edilen pazarlıklar,*

pazarlıktan ziyâde kavgaya müşâbih şeyler. Beyaz acem gömlekli kantarcılar, omuzlarına vurdukları kantarların sapı öne doğru birbuçuk arşın uzanmış olduğu hâlde gâh oraya, gâh buraya baş vuruyorlar. Kimisini bir bahçevan, eteğinden çekip kendi küfeleri tarafına götürmeğe ve kimisini bir matrabaz, kolundan yakalayıp taraf-ı ma'kûsa çekmeğe çalışıyor.

«O zamanlar pul rüsûmu da var idi. Yalnız medâhil-i şehirden giren eşyâya değil, bir dâire-i belediye hudûdundan diğerine geçen arkacılardan, küfecilerden filânlardan da «toprak bastı parası» alınır idi. Bunun için de küfe ve sandık gibi şeyler üzerine bir pul yapıştırılır idi. İşte bu gece şu cemiyeti tuhaflandırmak husûsunda kantarcılardan ziyâde yolcuların hükmü olduğu unutulamaz. Câ-be-câ yolcular ellerindeki paketlerden kopardıkları pulları yalayıp yalayıp küfelere yapıştırmaları süretindeki manzara bir türlü gözümüzün önünden gidemez. Hele arka küfecilerinden bâzıları, arka taraftan küfesine pul yapıştırıldığını pek âlâ hiss ettiği hâlde, hiç aldırmayarak yoluna devâm etmek istediği zaman pulcu, küfeye sarılıp çekince, ikisinin de yere yıkılmaları kabilinden olan tuhaflıklar mümkün değil unutulamaz.

«Bu mahşerin içinde câ-be-câ ve zaman zaman «sıcak pideler!» ve «gözlemeci!» ve «sütlü çay!» gibi avâze dahî işitilir. Şu arada seyyar kahveci, kendi etrafında, kimisi ufak iskemlelere, kimisi yerlere oturmuş bulunan bahçevan ve hammal ve kayıkçı ve matrabaz mahlûtu cemâatlere kahve pişiriyor. Burada bir seyyar berber, yine bu mahlûttan birisinin ya kafasını, ya çenesini, tıraş ediyor. Ya Lânga, Yedikule vesâir taraflardan yük getirmiş, veyâhud Aksaray, Bayezid, Fâtih gibi semtlere yük götürecek olan birtakım beygirler kuyruk salladıkça yanlarına ziyâdece takarrüb edenlerin gözlerini kamçıyorlar.

«Bâzıları birer kazık ve bâzıları küfeler üzerine konulmuş olan birçok fenerlerin kimisinde petrol lâmbaları alevlenmiş, patlamak tehlikesinde. Bâzılarındaki petroller bitmiş, sönmek hâlinde. Birtakımının camları kırık, mumları eriyor. Birçoğu da, pek güzel yanıp, meydanı tezyin ediyor.

«Koca bir memleket! Koca bir panayır!» (s. 55 - 56).

Eminönü meydanını bu derece canlı bir şekilde anlatan muharrir, meydanın arkasındaki caddeleri de ihmâl etmez. «Kemerin arka caddesinde döner kebâblar fırıl fırıl dönüyorlar ve şiş kebâbları cızır cızır pişiyorlar, âfâka mis gibi kebâb kokusu neşrediyorlar.» (s. 58).

b) *Ev içi tasvirleri*: Dış mekâna dikkatli bir nazarla bakan muharrir ev içi tasvirlerine de lâkayd kalmamıştır. Ancak bunlarda yaptığı, buraların âdeta bir plânını kaydetmek ve hendesi şekilde durumlarını göstermektir. Bunun ilk örneğini vapurun kamarasının anlatılışında görürüz. «... Şirket-i Hayriyye'nin bu büyücek yan kamaraları bir müselles-i kaimü-z-zâviye şeklindedir ki veteri mukavvestir.» (s. 12).

Daha sonra Siranuş'un odasının önündeki sofa da yine geometrik şekillere göre tasvir edilir.

«Merdivenin üst başı üç metre arzı ve altı metre kadar tûlü olan müstâkil bir sâha olup, sokak cihetindeki dört penceresi güzel perdeler ve pencerelerin önleri kanepeler, koltuklar ve zemini bir Uşak kalıçesi ile mefrûş idi.» (s. 34).

Muharrir, Siranuş'un, odasını teferruatlı bir şekilde tasvir etmezse de, bu tasvirde dikkati çeken bir nokta eşyânın insan hayatındaki yeriyile gösterilmesidir.

Seyyid Mehmed Nûman'ın mağazasının tanzim şekli de oldukça teferruatlı bir şekilde verilmiştir: «Bu mağaza altı üstlü iki katlı birşey ise de, öyle Asmaaltı mağazalarına, manifattıracı dükkânlarına filânlara benzemez. Derûnunda emtiâdan birşey yok. Üst katta efendiye mahsus bir oda ve onun yanında kalem odası gibi bir yer ve alt katta, mağazanın dibinde, ayrıca bulunmuş bir oda gibi kasahâne ile, onun sokağa kadar mümtedd olan ve çıraklar ve hizmetkârlar mahalli edâ edilen önü, yâni mahall-i mezkûrun ahvâl-i umûmiyyesi nazar-ı muâyeneden geçirilecek olsa, ya bir ufacık bankaya teşbih edilmek ve yâhûd bir acentahâne olduğunu kabûl eylemek lâzım gelir.» (s. 62).

2 — *Şahıslarla ilgili realist tasvirler*: Ahmed Midhat Efendi şahıs tasvirlerindeki dikkatlerinde tam bir realizm anlayışı içindedir. O, şahıslarda gördüklerini, en ince teferruatına kadar anlatır. Bu hususu «Şahıslar» bölümün-

de gördüğümüz için burada yeniden ele almayacağız. Ve yine «Şahıslar» bölümünde gördüğümüz gibi muharrir, aslı şahıslardan kadınların tasvirleri üzerinde uzun uzadıya durduğu hâlde erkek kahramanlar üzerinde aynı dikkati göstermez. Romanın teferruâtına âit olan şahıslarda ise durum tersine döner. Bu bölümlerde kadınlardan son derece silik bir şekilde bahsedilmesi yanında erkeklerin ustalıklı çizilen portreleri okuyucu hâfızasında yer eder. «Şahıslar» bölümünde ele aldığımız Kırkor, Yahudi ve Abdullah Ağa'ya âit tasvirlerin paralelinde zikredebileceğimiz, tamâmiyle reel hayattan alınan iki şahıs tasviri de aşçı Hacı İzzet'e ve devrin «Tosun» denen kabadayı tiplerine âit olanıdır. Bu iki tasvir, İstanbul hayâtının canlı iki levhasının kelimelerle işlenmiş kalıbı gibidir :

«Hacı İzzet'te pamuk gibi ak sakal! Başta âğâbânî! Ayakta beyaz dizlik! Şam kumaşı yelek! Şal kuşak ile öyle bir temiz kıyâfet var ki, gören ehl-i tabiatın öpeceği gelir.» (s. 63).

Bu esnaf tipi yanında kabadayılar şöyle anlatılıyor : «Paçaları dar, ağı geniş pantolonlu ve onun üzerinde Trablus kuşağı ve arkasında kırmızı veyâhud mâî fanılası, kısa ceketi, küçük fesi, koskocaman püsküllü ile gördüğümüz gençlere niçin «Tosun» denilir?

«Bunların kimisi san'atkâr, kimisi esnaf, kimisi mirasyedi ve kimisi de memur sınıfından olmak üzere herbiri birer başka mesâlikin sâlikânından olup, kıyâfetleri ve o kıyâfetlerin muktezâsından olan kısıkça, boğukça sadâ ile bir omuzlarını kaldırıp, çenelerini uzatarak lâkırdı söyleyişleri, vesâir hâlleri ile bunları yalnız tosunluk cem ediyor. Kendilerine mahsus lisanları bile vardır.» (s. 264).

Romanda önemli bir dikkat da Hünkâr çayırında bir beygirin arkasında yürüyen bahçivana âittir. «Beygir arkasından bir de bahçevan görünür. O azim ve cesim Sakızlı şalvarının ağını toplayıp kıcı üzerinden kuşağına sıkıştırılmış. Ayakları, baldırları çıplaktır. Ayaklarına diken batar, taş saplanır diye korkmayınız. Ayaklarının altı kösele gibi yekpâre nasır kesilmiştir. Baldırlarını boylu boyuna ihâta eyleyen damarlar parmak kalınlığında ve adeleler taş gibi katılmış olduğundan bahçevanın ne kuvvetli bir çift bacağa sâhip olduğu şöyle yek nazarla ap-âşikâr görülür.» (s. 50 - 51).

Muharrir, sebzelerini taşımaz olan bahçıvanları da şu şekilde anlatır. «Yapacak başka seferi olmayıp da, küfeleriyle berâber İstanbul'a gidecek olan bahçıvanlar şöyle birer ağaç altına çekilip, bâzısı tuz ve bibere ekmek batırarak akşam taâmı etmekte ve bâzısı eski okkasını on, on iki kuruşa aldığı kaçak tütünden sigarasını yapıp çekiştirmekte oldukları hâlde hasbîhâle girişirler.» (s. 51).

Bu tasvir bize bahçıvanların sosyal durumları hakkında da bilgi verir.

3 — *Mahallî hayat sahneleri*: Ahmed Midhat Efendi, romanlarında sık sık yaptığı isdiratlarda, okuyucuya çeşitli mevzûlarda bilgi verdiği gibi, bu bölümlerde devrin sosyal mes'eeleri de ele alınır. Aynı zamanda muharrir bu istidratlar vâsıtasıyla bâzı mahallî hayat sahnelerini, folklorik bâzı hususiyetleri de romanlarına sokar.

Müşâhedât romanında Feride'nin Refet'e gönderdiği mektup üzerine muharririn yaptığı istidrat bu husûsu gayet açık olarak gösterir.

Kafes arkasında yaşayan kadınlar her nasılsa görerek sevdikleri erkeklerle çeşitli muhâvere yolları bulmuşlardır. Ahmed Midhat Efendi bizim bu «kudemâ-yı nisvândan» kalan ve çer çöp vâsıtasıyla yapılan muhâverenin, Fransızların «Langage des fleurs» dedikleri âdetlerine karşılık olduğunu söyler. «Bizim kudemâ-yı nisvândan kalma bir âdet olarak taşın toprağın, görün çöpün bile mânâları vardır. Hattâ bu mânâlar kocakarı masallarına da girmiştir. Bir kadın pencere karşısındaki âşinâsına bir aynayı uzatıp, bir kere aynasını, bir kere de tersini gösterdikten sonra, bir de tesbih sallamış ve bunun mânâsı da ne demek olduğunu karşıdaki adam anlamış... Bunun mânâsı «gece gelme, gündüz gelme, halk câmide iken gel» imiş.» (s. 216).

Ahmed Midhat Efendi bu âdetlerden olarak bir de şu misâli verir. «Bir santimetre tûlunda kaytana bir kıl geçirilerek ve bir parça da siyah renkli kayış ilâve edilerek tertib olunan mâni çıkımı ne diye tercüme olunur bilir misiniz? Söyleyelim de şaşınız. «Kaytan bıynklı eşim. Kara kaşlı oynasım. İmdâda yetişmezsen. Mevlâya kaldı işim.» diye tercüme olunur.» (s. 216).

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, realist olma iddiasında olan muharrir iddiasını gerçekleştirebilmek için gerek mekân ve gerek şahıs tasvirlerinde yaşanan yerlerin ve yaşayanların husûsiyetlerini belirtmeğe çalıştığı gibi, halkın bir nevî gizli dili olan birtakım mahalli unsurları da romanına sokmuştur.

— Devâmı gelecek sayımızda —

MİSK'TEN TÜRK SANATÇILARINA

ŞİİR JÜRİSİ

- 1 - İlhan GEÇER
- 2 - Yavuz Bülent BAKİLER
- 3 - Dr. Umay GÜNAY
- 4 - Doç. Dr. Ahmet Bican
ERCİLASUN
- 5 - Dr. Sadık Kemal TURAL

HİKAYE JÜRİSİ

- 1 - Dr. Bilge ERCİLASUN
- 2 - Emine İŞINSU
- 3 - Rıza AKDEMİR
- 4 - Galip ERDEM
- 5 - Necmettin TÜRİNAY

San'atı teşvik etmeyi ve san'atçılarınizi desteklemeyi milli bir görev sayan **MİLLİYETÇİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU (MİSK)** her yıl tekrarlanmak üzere, san'atın çeşitli dallarında yarışmalar düzenleyecektir.

Bu yıl düzenlenen şiir ve hikâye yarışmasının şartları aşağıdadır:

1 — Yarışmaya katılacak san'atçılar konu bakımından tamâmen serbesttirler.

2 — Gönderilecek eserler daha önce hiçbir yerde neşredilmemiş olacaktır.

3 — Eserler 5 kopya hâlinde, kâğıdın bir yüzüne, daktilo ile ve iki aralıklı olarak yazılacaktır.

4 — Eserler en geç 1 Ağustos 1980 Cuma günü saat 17.00' ye kadar «MİSK EĞİTİM DAİRESİ BAŞKANLIĞI, 19. Sokak Nu: 22 Bahçelievler/ANKARA» adresinde bulunacak şekilde taahhütlü olarak postalanacak veyâ imzâ karşılığı elden teslim edilecektir.

5 — San'atçılar, eserlerinin üzerine adlarını değil, rumuzlarını yazacaklardır. Rumuz sâhibi, ismini, kısa hayat hikâyesini ve adresini açıklayan bilgileri ayrı ve kapalı bir zarf içinde eserle birlikte gönderecektir.

6 — Her san'atçı yarışmaya en çok üç şiir veyâ üç hikâye ile katılabilir.

7 — Yarışmanın mükâfatları:

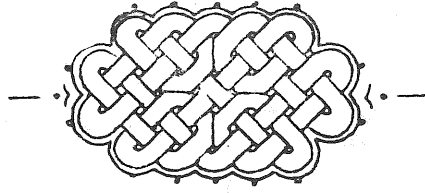
Birinciler	10.000 Lira
İkinciler	6.000 Lira
Üçüncüler	4.000 Lira
Mansiyon (Üçer adet)	2.500 Lira

Kazananlara ayrıca birer plâket sunulacaktır.

8 — Yarışmanın neticeleri basında ilân edilecek ve mükâfatlar 30 Ağustos 1980 Cumartesi günü törenle verilecektir.

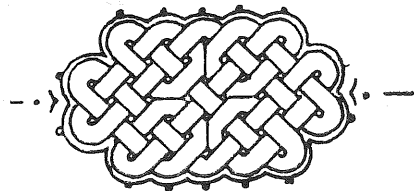
9 — Daha önce yapılacağı ilân edilen roman yarışmasının jürisi ayrıca duyurulacaktır.

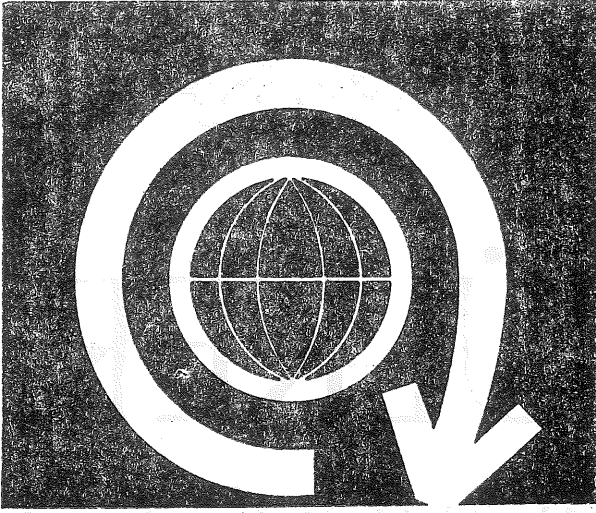
MİSK EĞİTİM DAİRESİ BAŞKANLIĞI

ÜLKER BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

*Milli kültürümüze hizmet
eden müesseselere yardım
etmekle iftihar duyar.*

Türkiyede ve bütün dünyada

İhracat ve ithalât işlemleriniz,
döviz, mevduat ve kredi hesaplarınız
ve diğer bütün bankacılık işleriniz için
Akbank'ı tercih ediniz.

Akbank, bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri
ile işbirliği yapmak suretiyle emrinizdedir.

AKBANK

her şeyi ile özel

kalitesi, ambalajı,
mutfağınızdaki yeri ile...

SINANGİL UNLARI İLE YAPILAN HAMUR İSLERİNİN DE
ÖZEL BİR TADI, ÖZEL BİR GÖRÜNTÜSÜ VARDIR.

SINANGİL UNLARI

Adres : Büyükdere Cad. Fargo Han 147/3
Zincirlikuyu - İstanbul
P.K. : 56 Levent - İstanbul
telefon : 66 84 50 (5 hat) - 66 33 52
telgraf : Muzafsin - Levent / İstanbul
teleks : 23652 Siho Tr - 23617 Trsm Tr.

MUTFAĞI
GİZLİ

ULU mabaa
Etilan
Iell:16357

AKYILDIZ
İPLİK BOYA ve HAVLU FABRİKALARI

HÜSEYİN KANALICI

SATIŞ: Köföncüler Çarşısı No. 14 Tel. 13 516

SATIŞ: Eski Bakırcılar Kapalı Çarşısı No. 54

BOYA FAB: Yunuseli Köyü

T e l. 40

HAYLUFAB: Cezaevi altı Nalbant Sokak No. 9

Tel. 14 991—26 165

BURSA

Millî Kültür ve İrfânımıza Hizmet Eden Müesseselere Şükranlarını Sunar.